БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 168 (4138) | 1958 ч. август 24, восиресенье | Өртээ 20 коп.

КҮШ-КУЛЬТУРЖУНУҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ХҮНҮ

Бөгүн бистиң чурттуң ажылчы чоннары чаңчыл болган байырлал—күш-культуржунуң Бүгү-эвилел хүнүн демдеглеп турар. Стадионнарга, спорт шөлдеринге болгаш сугга эштир черлерге янзы-бүрү өөнерлиг спортчу туктар бедик кинскип, күжениишкинниг массалыг күш-культуржу маргылдаалар кыптыгып үнер. Алдарлыг совет спортчулар күш-культураның чаа-чаа чедиишкиннерин, боттарының аваангыр, капшагай болгаш дидим, күштүг чоруунуң талазы-биле мергежилин база катап көргүзерлер.

Кандыг-даа байырлал бүрүзүн чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээри бистиң чуртта чаңчыл апарган. Ынчангаш Тыва областың спортчулары бо байырлалга база чамдык чедиишкиннери-биле ужуражып турарлар. Бо чыл болза бистиң спортчуларывыстың амыдыралынга улуг чугула болуушкуннар-биле долдунган. Кышкы спартакиадалар обласка эрткен соонда, чайгы сезонда бут бөмбүүнүң, хол бөмбүүнүн талазы-биле бирги чер дээш чидиг маргылдаалар болгулаан. Ооң-биле холбаштыр школачыларның болгаш чиик атлетиканың, сугга эштириниң база спорттуң өске-даа хевирлериниң талазы-биле спартакиадаларны эрттиргилээн.

Совет аныяктарның хүнүн таварыштыр чоруткан национал хүрештиң, ат чарыштырарының область маргылдаалары улуг спортчу сонуургалды болдурган. Эрткен маргылдаалар элээн массалыг болуп, спортчуларның техниктиг мергежилиниң бедээнин көргүскен. Бир эвес эрткен чылдарда маргылдааларга коллективтер барык киришпейн турган болза чүгле бо чылдың баштайгы чартыында Кызылга чоруткан маргылдааларга күш-культураның 24 кудуку коллективтери киришкен, бо чылын область иштинге чоруткан 18 спортчу маргылдааларга 2500 хире спортчулар киришкеннер.

Бисте күш-культураның янзы-бүрү хевирлеринге чемпионнар, разрядчы спортчуларның саны доктаамал өзүп, ол талазы-биле обласка сураглыг кижилер база бар апаргылаан. Оларның санынга хамыктың мурнунда хаакчылар: Хасанова, Чоксум, Шулетова; аар атлетиктер: Чихачев, Чижов, Ойдупаа; мөгелер Семис-оол, Суктар, Хомушку болгаш оон-даа өскелерни киирип болур.

Болуп эрткилээн спортчу хемчеглер-биле чергелештир областың спортчуларының мурнунда ам-даа чидиг маргылдаалар туруп турар дээрзин шуут чугаалаар херек. Ол чүл дизе, 1959 чылдың чайынында болур РСФСР-ниң улустарының ийиги Спартакиадазынга белеткелдерни чорудары болгаш ВЛКСМ 40 чылынга холбаштыр комсомолчуларның болгаш аныяктарның Бүгү-эвилел спартакиадазынга идепкейлиг киржири болур.

Ол бүгү болза партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол болгаш күш-культура организациялары бүгү хөй-ниити-биле кады спортту улам-на массалыг болдуруп, спортчуларның мергежилин доктаамал бедидери база күш-культура талазы-биле материалдыг баазаларны тургузары дээш улам-на күжениишкиннинг ажылдаарын шыңгыы негеп турар. Ындыг болза-даа бисте бо талазы-биле ажылдарда улуг четчестер бар дээрзин байырлалдың хүнүнде база демдеглээр херек.

Кол четпес чүүлдериң бирээзи болза, күш-культура ажылын массалыг чорудар эки дериттинген стадионнарның, спорт шөлдериниң база материалдыг баазаларның чамдык районнарда, колхозтарда амдыгаа чедир тургустунмайн турарында. Бо талазы-биле чижекти Кызыл хоорайдан-на көрүп болур. «Совет Тываның беш чылы» стадион изиг түлүк чайгы спортчу сезонда шуут ажыглаттынмаан. Паркта стадион база-ла оон дээредевес. Кызылга сугга эштир чер тургузар дугайында чугаалар база-ла үр үеде үргүлчүлеп келген. Хоорайның чамдык улуг бүдүрүлгелеринде күш-культураның кудуку коллективтери амдыгаа чедир тургустунмаан. Ол таарымча чок чоруктар күш-культура болгаш спорттуң область комитедин база ВЛКСМ-ниң Кызыл хоорай комитедин ам-даа дүвүретпейн турар.

Кайда-ла хөй ниити организациялары бо айтырыгны чугулаап көрүп турар болдур, ында күш-культура талазы-биле ажылдар таарымчалыг кылдыр шиитпирлеттинип турар дээрзин Каа-Хем районда эш Середкин даргалаан Ленин аттыг колхозтан көрүп болур. Колхоз баштаар чериниң шуут дузазы-биле ында эки дериттинген стадионну, спортчу материалдыг баазаны тургускан. Бир эвес ажылчы чоннарның күш-дамыр культуразының дугайында өзулуг сагыш салыр болза, ындыг чүүлдерни колхоз бүрүзүнге черле тургузуп болур.

Чаа стадионнарны, спорт шөлдерин болгаш материалдыг баазаларны тургузарынга хамыктың мурнунда комсомол организациялары эгелекчилер болуп, күш-культура организацияларынга тодаргай дузаны чедирер ужурлуглар.

Кандыг-даа ажылдың чедиишкиннинг болурун — кижилер, кадрлар шиитпирлээр. Бисте чамдыта ол айтырыгны база өзү барымдаалап көөр таварылгалар бар. Ооң түпнелинде күш-культура ажылының талазы-биле кандыг-даа билиг чок кижилер ооң ажылынга киргилей бээрлер. Тес-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң күш-культура болгаш спорт райкомнарының даргаларынга Ямбил, Аскиров ышкаш ажыл херекчи эвес кижилерниң кирген турганы чүгле ооң-биле тайылбырлаттынар. Ол ышкаш Кызыл хоорайга-даа, чер-черге-даа күш-культура ажылдакчыларының, ооң хөй-ниитичи инструкторларының чөвүлел хуралдарын, семинарларын барык-ла эрттирбейн турар.

Ооң-биле чергелештир областа спорттуң штанг көдүрери, баскетбол, сугга эштири, боке, классиктиг хүреш дээн ышкаш хевирлери оожум хөгжүп, бо талазы-биле маргылдаалар кончуг ховар болгулап турар. Шыдыраа спортунуң дугайы база уттундуруп, ооң маргылдаларын чүгле чылдың ужу бажында ийи чаңгыс чорудуп турар. Спорттуң чамдык эки-тура ниитилелдери ат-сураа үнген каш санныг биеэгиле шилиндек спортчуларже кичээнгей салыр чорук бисте ам-даа үргүлчүлевишаан. Ону база таарымчалыг деп санап болбас болгаш совет спорттуң күжү ооң массалыг чоруунда дээрзин кеззеде уттуп болбас херек.

Областа спортчу ажылда четпестер ам-даа хөй. Ынчангаш оларны узуткап, күш-культура ажылын бедик деннелге чедирер төлээде, чер-черде партия, совет болгаш профэвилел органнары, ажылагый удуртукчулары ажылчы чоннарның күш-дамыр кижизидилгезиниң дугайында кичээнгейни күштелдирип, күш-культура организацияларынга хүн бүрүнүң дузазын чедирер хүлээлгелиглер. Чүгле ындыг таварылгада күш-культура улам-на массалыг болуп, спортчуларның саны өзүп, оларның мергежили доктаамал бедиир ужурлуг.

Областың районнарында көдээ ажыл-агый продуктуларының садып алыышкынварының чыл планының күүселдезиниң дугайында медээ

(1958 чылдың август 20-ге чедир, хуу-биле)

Районнар	Сүт	Эьт	Дүк
Өвүр	104,5	68,8	107,4
Тожу	100,0	48,7	109,1
Барыын-Хемчик	92,9	66,8	94,2
Эрзин	91,6	59,9	101,1
Чөөн-Хемчик	90,0	68,8	74,8
Сүт-Хөл	82,7	39,3	68,5
Тес-Хем	81,5	74,6	100,0
Бай-Тайга	80,8	80,7	91.4
Улуг-Хем	73,1	45,8	75,2
Бии-Хем	67,5	33,0	90,2
Чаа-Хөл	64,7	57,1	65,6
Таңды	60,1	44,8	86,8
Каа-Хем	54,9	46,2	60,8

ТАРАА ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ—БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ!

Дүжүт ажаап алыышкынының, тараа дужаалгазының болгаш мал чемнери белеткээриниң кайызынга-даа хожудаашкын болдурбас

* * *

Мал чемнери белеткээриниң ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш СЭКП райкомнарының болгаш райкүүскомнарның киирип келгенин ёзугаар мооң адаанда мурнакчыларкы областың Хүндүлел самбыразынга киирген.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

О. Д. Боклаштаан—«Ленин аттыг» колхозтуң колхозчузу. Хол кадыырлыг сиген кезериниң хүн нормазын 170 хуу күүседип турар.

Х. С. Адар-оол—«Ленин оруу» колхозтуң колхозчузу. Ат дырбажы-биле сиген бөлдүреринге хүн бүрү ийи норманы күүседип турар.

Х. К. Аракчаа—«Комсомол 30 чылы» колхозтуң колхозчузу. Хүнде 0,25 гектарның сигенин хол кадыырлыг кезер онаалданы 160 хуу күүседип турар.

О. М. Мартан-оол—«Кызыл тараачын» колхозтуң мурнакчы малчыны. Бодунуң күжү-биле 100 центнер сиген белеткээрин хүлээнгеш, херек кырында 150 центнерни сараттап алган.

О. Б. Куускаал-оол—«Большевик» колхозтуң колхозчузу. Хол кадыырлыг сиген кезериниң хүн нормазын 175 хуу күүседип турар.

Х. Д. Дугаар—Кызыл-Мажалык МТС-тиң тракторизи. «ДТ-24» трактор-биле сиген кестиреринiң онаалдазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

М. Анайбан—Ленин аттыг колхозтуң кежигүнү. Хол кадыырлыг сиген кезериниң нормазын 200 хуу күүседип турар.

М. Криванов—«Октябрь 40 чылы» колхозтуң сараат салыкчылы. Ажыл олаалдазын хүн санында ийи-үш катап ажыр күүседип турар.

М. Бежендей.—«Кызыл тараачын» колхозта «Беларусь» дээр тракторнуң башкарыкчызы. Хүнде 20 гектарның орнунга 35 гектарның сигенин кестирип турар.

М. Конгар-оол—«Искра» колхозтуң колхозчузу. Хол дырбаштыг сиген бөлериниң хүн нормазын 200 хуу күүседип турар.

О. Тагандай—Ленин аттыг колхозта тракторист. «ХТЗ-7» трактор-биле сиген кестиреринiң онаалдазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

К. Анай-оол—«Октябрь 40 чылы» колхозта «Беларусьтуң» башкарыкчызы. Хүнде 20 гектарның орнунга 37 гектарның сигенин кестирип турар.

Силос салыр звенода

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 40 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң эш Севекке удурткан кукуруза силостаар звенозунуң кежигүннери кукуруза силостаашкынында улуг күжениишкинниг ажылдап турар.

Звенода кукуруза ажаар комбайнның комбайнери Оссур, тракторист Лопсан-Серен олар дөрт ажыл хүнүнүң иштинде 60 гектар кукурузаны кестирген. Звенонуң ажылышчилери Допан, Казс-оол олар бүдүрер ажыл нормазын хүн бүрүде 200 хуу чедир күүседип турар.

Кукуруза ажаар звено 4 ажыл хүннеринде 1000 тонна ногаан массаны силостаан.

ХОВУЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

№ 5 бригада

Баяадай шөлү—Каа-Хемниң тараалаң черлериниң бирээзи. Ында чаагай кызыл-тас бышкан. Механизаторлар дүжүт ажаалдазының хуусаазын кызырар, ону өй-шаанда болгаш чидириг чокка эрттирер, тарааны күрүнеге киирер дээш кызымак ажылдап турарлар. Чижээ, бригадага тарааны аңгылап ажаар чаңгыс лафетти МТС бергеш, ооң тараазын бастырары-биле үш подборщиктерни чорудуп берген турган.

— Чаңгыс лафеттиң кескен тараазын үш лафет бастырар деп чүү деп чоор ол! Хүнде норма 15 га, а мен 30 ганы кескен дийик мен. Дөмей-ле олар кылыр чүве чок туруп аар апаар-дыр—деп лафеттиг жатканың машинизи Иосиф Казаков хомудап чугаалан турган.

— Бистер шуут комбайн-биле кезеринге чедир манаар-дыр бис, а сен чүү-даа болза ажылдыг ышкажыл сен—деп өөрү ону оожуктурар-даа турган.

Ынчаарга, Иван Луценко манаар чоруккa ынак эвес турган. «Эрткен чылын мен «Сталинец-6» комбайнны аңгылап ажаар аргага хереглеп киирген кижи мен, эштер. Ажырбас хире чораан ийин»—деп өөрүнге ол чугаалаан.

Трактористер болгаш комбайнерлер каттырышканнар. Иван ону-даа херекке албайн комбайнынче базып чорупкан. «Сталинец-6» комбайнда ажылдап турар Николай Шалагин Иванның соонче база чорупкан. Олар боттарының трактористери Сорокин, Дорохов суглар-биле кады таарыштырылгаже киринкеннер. Механизаторларның тывынгыр чоруу ам үре-түннелди бере берген.

Ооң чоогунда «Сталинец-6» комбайн тараа кезип чоруп турганын көрүп кагдывыс. Ынчалзажок ооң кескен черинде хөпзөнней салган саваң-даа чок, тарааны кээп ап турар машина ийикпе тергелиг аттар-даа чок. Тарааны келгеш көөрүеске шуут комбайн-биле кезеринге-даа четпээн. Комбайнның истеринде дескилей салган оргалар чыткылаар. Бистер харын лафет-биле «Сталинец-6» комбайнны ылгап шыдавайн барганывыс ол бе?—деп кайгап-даа турдувус. Чоокшулап келзе-ле шынавыла «Сталинец-6». Ажылдың изиг түлүк үези-даа болза, агрегатты түр доктааткаш, комбайнер-биле чугаалажыр ужурга таварыштывыс.

— Мында кижи кайгаар чүве чок,—деп Луценко чугаазын эгелээн:—«Сталинец-6» биле лафеттиг жатка дөмей-ле болгай. Бистер чүгле питающий транспортер биле поликти ап каапкаш, кестинген тараа бастырар барабанче барбайн черге кээп дүжүп турар кылдыр таарыштырылга чоруткан бис. Көрүүнер бе, оргаларны салганы дөмей-ле лафеттии ышкаш.

— Ындыг арганы кайын тыптыңар, эш Луценко?—деп айтырган бис.

Ол мынчаар харыылаан: «Тарааны аңгылап ажаар дугайында айтыышкын үнгенде-ле мынчаар боданан мен: бисте амдыында лафеттиг жатка-лар эвээш болгай. Ынчаарга, бо «Сталинецтин» жатказын ынчаар ажыглап болбас бе? Ынчалзажок эрткен чылын тараа үнүжү багай болгаш кестинген сыптар шуут довуракка кээп чыпшыр дүжер, оон тарааны подборщик бастырып шыдавас, хөй чидириг үнер турган. Ындыг болза-даа, шенеп көөрүмге ажырбас хире болган. Ам ол арганы боттандырган бис».

Луценко биле Шалагин олар ам саадал чокка ажылдап, хүнде 10 га черниң тараазын кезер турган, 15—20 га чедирип турарлар. Баштайгы хүннерде-ле колхоз 100 ажыг га черниң тараазын аңгылап ажаар арга-биле кестире каапканнар. Подборщиктерниң башкарыкчылары белеткеннип каапкан, ол тарааның чүгле кургаарын манап турарлар.

— Тараа кезилдезин кажан доозар бодап турар силер?—деп эш Луценкодан айтырдывыс.

Бистиң бригадада комбайн бүрүзүнге 280 га черниң тараазы онаажыр. Тараа сырый, бедик сыптыг, дүжүү 15 центнерден кудулавас хире. Ынчалзажок сентябрьның баштайгы чартыында доозуптар арга бар. Бисте кайгамчык кижилер бар. Чижээ, Ленин орденниг Иван Васильевич Липин-даа бар. Ол бүгү чүүлдерни катай хаара алырга, демги чугаалааным хуусаа-даа кызырлыг болур ийик!—деп эш Луценко бүзүрелдиг чугаалаан.

Кызымак, чогаадыкчы механизаторларның күш-ажылга ол хире чүткүү турда, оларның күзел-соруу боттаныры чугаажок.

С. ТАМБА,
«Шынның» корреспондентизи.

ЗВЕНО ЭКИ АЖЫЛДААН

Чаа-Хөл районда «Тиилелге» колхозтуң хову бригадазының кол күжү мал чеми белеткээр ажылче хаара туттунган турган. Хову турлаанга шаннар белеткээр, кажаа тудар база өске-даа үүрмек ажылдар кылыр эвээш кижилиг звено арткан турган. Олар безин мал чеми белеткээр онаалдалыг.

Хову бригадазының ол звенозу 500 центнер сиген белеткээр турган, херек кырында 520 центнерни белеткээн.

ОБЛАСТЫҢ РАЙОННАРЫНДА ТАРАА САДЫП АЛЫЫШКЫНЫНЫҢ ЧЫЛ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА МЕДЭЭ

(1958 чылдың август 20-ге чедир, хуу-биле)

Районнар	Колхозтар	Совхозтар
Барыын-Хемчик	—	16,9
Улуг-Хем	3,3	—
Таңды	—	3,0
Бии-Хем	1,3	—
Каа-Хем	0,6	—

Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң тракторизи Р. Шелкунов лафет кошкан «ДТ-54» деп трактор-биле хүнде 50 ганы кезик турар.
Чурукта: Р. Шелкуновтуң Адыр-Тейде суланы аңгылап ажаап алыр арга-биле кестирип турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

БАШТАЙГЫ БАСТЫРГАН ТАРААЛАРНЫ КҮРҮНЕГЕ КИИРИП ТУРАР

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» болгаш «Кызыл тараачын» колхозтары чаа дүжүттүң баштай бастырган тарааларын күрүнеңиң шыгжамырынче киирип эгелей бергеннер.

«Тиилелге» колхоз районга бодунуң садып алган техниказы-биле дүжүт ажаап алыышкынынга бир дугаарында кирген. Колхоз баштай сүт-быштак чем быжыттыг апарган кызыл-тасты үш лафеттиг жаткалар-биле кестирип эгелээн. Август 21-ге чедир 300 га хире кызыл-тасты аңгылап ажааган. Ам бышкан тараалларны 4 комбайн-биле шуут ажаап алыры база чоруп турар. 100 ажыг га тараа шуут ажаап алдынган.

Лафеттиг жаткалар-биле кескен кызыл-тастың тавычалары 3—4 хонганда кургай бергилээн. Оларны август 19-тан эгелеп подборщиктиг ийи комбайн-биле бөлдүрүп бастыра берген болгаш ол-ла хүнден эгелээш колхоз чаа дүжүттүң тараазын Туран хоорайда тараа хүлээн алыр пунктуже киире берген.

— Лафеттиг жатка-биле кескен соонда 3—4 хонганда бөлдүрүп бастырарывыска кызыл-тастың өлшыгы 14 хуудан ашпайн тур, а күрүнеге 16 хуудан куду хүлээп алыр болгай. Бир эвес бо тарааны сывынга 4 хонук хиреде тургускаш, комбайн-биле шуут бастырган болза, ооң шыгы 20 хуудан кудулавас ийик. Ону кургадырынга хөй шүүдел, шак-үе база үнер. Ам комбайндан алган тараавысты чүгле арыглааш күрүне складынче киирип гур бис. Ынчангаш аңгылап ажаап алыышкын биске эвээш чидирглиг, чиик өртектиг тарааны берип турар—деп, колхоз даргазы эш Кононенко чугаалаан.

Колхоз август 22-ге чедир 80 тонна ажыг сорттуг кызыл-тасты күрүнеге киирген болгаш үргүлчүлеп турар.

Колхозтуң механизаторлары баштайгы хүнден эгелээш-ле дүжүт ажаап алыышкынынга күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап турарлар. Тракторист Аспан-оол биле комбайнер Имамудтинов олар лафеттиг жатка-биле боттарының кескен тараазын ам подборщиктиг комбайн-биле бөлдүрүп бастырып, хүнде нормазын 130—140 хуу күүседип турарлар.

Колхозтуң суурунда төп шанда ажыл хайныгып турар. Ында «дүжүт ажаап алыышкынын быска хуусаада, чидириг чокка чорудаалынар!», «Төрээн чуртка хөй тараазны берээл!»—дээш оон-даа өске лозунгулар болза колхозчу тараажылларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам хайныктырып турар.

Комбайннардан тараа ап чүдүргеш машиналарның шанга эккеп төккен тараазын арыглаар машиналарга арыглаарын, шөлге чадып кургадырын ында тус-тус хүлээнген колхозчулар, оларның хөй кезии хереэженнер саадал чокка ажылдап, ооп тараа чүдүрер механизмниң дузазыбиле автомашиналарга чүдүргеш, күрүне складынче чорудуп турар.

Шанда агитхуудусту болгаш «Крокодил суурда чоруп тур» деп эгелиг крокодилди үндүрүп эгелээн. Ону колхозта библиотека эргелекчизи эш Купрянованың бодунуң идепкейин-биле организастап турарын демдеглезе чогуур. Ол крокодилде колхозка ажылдавайн мөөгүлеп чоруур болгаш черле ажылдаар хөөн чок кижилерни чуруп тургаш, чедингир сөстер-биле шүгүмчүлээни дыка дээштиг болуп турар. Ону комчаан кижилер «ажылдың бо хире чугула үезинде ындыг кижилерни аная эрттирип болбас, крокодил ышын-на кылып тур» деп аная чөпсүнген сеткилин дораан илереди каап турар.

Шанда ниитиниң чемненилгезин организастаан, ажылды ийи эзлчег кылдыр тургускан болгаш ажылдың хүн чурумун доктааткаш, ында чарлап каан.

«Тиилелге» колхоз бо чылын аңгылап ажаап алыышкынның аргазын ажыглааш, күрүнеге эки шынарлыг тарааны бир дугаарында киирип эгелээн. Ынчалза-даа тавычада тарааны подборщиктиг комбайн-биле бастырып турарында улуг чидиригни баштаар черниңдаа, хову бригадириниң-даа эскербейн турарын демдеглээр херек. Лафеттиг жатка-биле кызыл-тасты кестиреррде бо үеде чамдык черлерде чедиишкиннинг ажыглап турары ышкаш арай дооралдыр дүжер кылдыр эвес, а хөрүүнүү илиртээн аайы-биле узун дугаар дүжер кылдыр кестирген. Ынчангаш тавычалай кескен тараалар хоорлуннуң дөгүнче кире бергилээр болгаш оларны подборщик-биле четче бөлдүрүп албас, харын чамдык ыйгыл черлерде тавычаларның адаа тулумтудуму-биле чыткылап каары хараадаңчыг. Мындыг четпестерни ат дырбажы-биле бөлдүреринiң база өске черлерде лафеттиг жатка-биле кестирилгениң шынарын эки-жидериниң хемчээн албас болза чидириг улуг болуру чугаажок.

Туранда тараа хүлээп алыр пунктуда он муң тонна тараз кирер хемчээлдиг складтар тараа урарынга белен. Оларның иштинде үш муң тонна кирер складты бо чылын чаа туткан, ооң адаанда шалазын асфальтылап кылганы тараа урарынга кончуг таарымчалыг.

Ол складче бир дугаарында «Кызыл тараачын» колхозтуң арбайын уруп эгелээн. Ол колхоз баштай бышкан 200 ажыг га арбайны комбайн-биле шуут ажаагаш, төп шанга эккеп, баштай бөдүүн арыглаашкынны эрттиргеш, ооң соонда тараның арыглаашкыны, кургадыышкыны харугда чоруттунар сушилкага кургаткаш, күрүне складынче киирип турар. Август 21—22 хүннеринде колхоз 50 тонна ажыг арбайны күрүнеге киирген.

Бии-Хем районнуң шупту колхозтарында лафеттиг жаткалар тарааның кестирилгезинче ам кирген. Чамдык черлерде комбайннар тарааны шуут ажаап алырынче база кирген.

Бии-Хем районнуң тараажылары бо чылын күрүнеге пландан ажыр 200.000 пуд тарааны киирерин хүлээнгеннер. Ол хүлээлгени алдарлыы-биле күүседиринге «Тиилелге», «Кызыл тараачын» колхозтар баштай эгелеп киргеннер.

М. ЛЮНДУП.

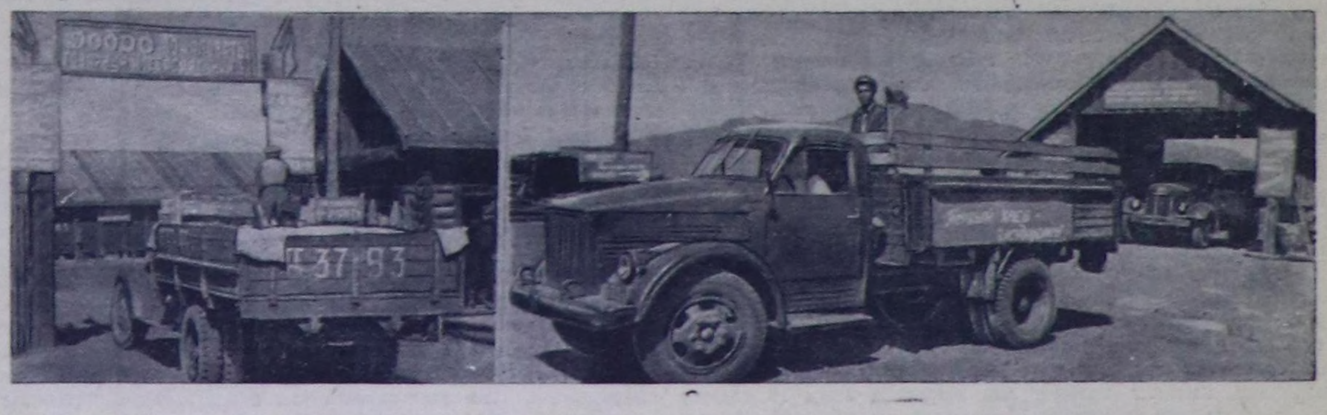

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң төп шаңындан тараа чүдүргеш машиналар саадал чок үнүп турар.
Чурукта: күрүне складынга дужаары-биле баштайгы тарааны төп шаңдан үндүрүп бар чыдар машиналар (оң талазындан). Туранның тараа хүлээп алыр черниң автодөзизинде ол колхозтуң эккелген тараазын хүлээп ап турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге Тыва автономнуг областың киржикчилерин шаннааны

1958 чылдың июль 9-та Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң Кол Комитеди көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүнүң болгаш ниитиниң мал ажылының продуктулуунуң талазы-биле 1956—1957 чылларда эң бедик көргүзүглерни чедип алган Тыва автономнуг областың ажыл-агыйларынга болгаш мурнакчыларынга шанналлар тыпсырын доктааткан.

ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДИПЛОМУ

Радио дамчыдар установканы тывыспышаан

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозу—1956 чылда 1884 гектар тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир гектарындан-на 24,8 центнер, ооң иштинде чазын чажып тараан 1375 га кызыл-тастың бир газындан 24,3 центнер, 150 га арбайның бир газындан 26,9 центнер, 316 га суланың бир газындан 22,5 центнер дүжүттү алган. Ортумак болгаш оон өрү деңгилделиг 121 баш мыйыстыг бода малды күрүнеге дужааган болгаш саткан, 35 баш төрүүр кол хаваннарның бирээзинден-не ортумаа-биле 19,6 хаван оолдарын өстүрген, шупту 311 баш саар инектериниң бирээзинден-не 1750 кг сүт сагган. Ниити саны 30 төрүүр кара дилгилериниң 10 баш бүрүзүнден-не 38 эниктерни өстүрген. Инкубатордан алган дагаа оолдарының 88 хуузун өстүрген. 45 бүдүрүлге болгаш чурталга бажыңнарын туткан.

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозу—1956 чылда 1304 га тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир газындан 16,4 центнер, ооң иштинде 838 га кызыл-тастың бир газындан 18,6 центнер дүжүттү алган. Ортумак болгаш оон өрү деңгилделиг 146 баш мыйыстыг бода малды күрүнеге дужааган болгаш саткан, одарладып семирткен 293 баш аныяк мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнүң дүн-хүнде ортумак семирилгезин 620 грамм кылдыр чедип алган. 1957 чылда 1882 га тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир газындан 15,9 центнер, ооң иштинде 1406 га кызыл-тастың бир газындан 17 центнер дүжүттү алган. Ортумактан өрү деңгилделиг ниити деңзизи 270 центнер 89 баш мыйыстыг бода малды күрүнеге дужааган болгаш саткан. Одарладып семирткен 254 баш аныяк мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнүң дүн-хүнде ортумак семирилгезин 1009 грамм кылдыр чедип алган болгаш өске-даа көргүзүглериг.

ИЙИГИ ЧЕРГЕНИҢ ДИПЛОМУ

Чүүк автомобилин тывыспышаан

Бии-Хем районнуң «Искра» колхозу—1956 чылда 2352 га тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир гектарындан 20,9 центнер, кызыл-тастан—19,7 (шөлү 1784 га), арбайдан—19,3 (шөлү 208 га), суладан—29 центнер (шөлү 600 га) дүжүттү алган. 25 баш төрүүр хаваннарның бирээзинден-не 17 хаван оолдарын алган. Инкубатордан алган дагаа оолдарының 89 хуузун өстүрген.

1957 чылда тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир гектарындан 16,4 центнер (ниити шөлү 2450 га), ооң иштинде кызыл-тастан—15,4 (шөлү 1831 га), арбайдан—21 (шөлү 210 га), суладан—18,8 центнер (шөлү 355 га) дүжүттү алган.

Автосуггарылганың комплексилиг дерилгелерин тывыспышаан

Бии-Хем районнуң Ленин аттыг колхозу—1956 чылда тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир гектарындан 21,1 центнер (шөлү 1918 га), кызыл-тастан—19,5 (шөлү 1454 га), арбайдан—18,6 (шөлү 150 га), суладан—29,8 (шөлү 314 га), күр черге тараан 899 гектар кызыл-тастың бир гектарынан 21 центнер дүжүттү алган. Ортумак болгаш оон өрү деңгилделиг 63 баш мыйыстыг бода малды күрүнеге дужааган болгаш саткан. Бүдүрүлге болгаш чурталга тудугларының талазы-биле эки көргүзүглерлиг.

Хат күжү-биле ажылдаар тургузулганы тывыспышаан

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран сүт-бараан фермазы—саар инек бүрүзүнден 1956 чылда 2027 кг, 1957 чылда—2076 кг сүттү (инектиң саны 105) саап алган.

Хүндүлел бижик-биле—Астафьев Петр Васильевич—Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң даргазы. Колхоз 1956 чылда эки көргүзүглерлиг болган.

УЛУГ АЛДЫН МЕДАЛЬ

Мотоциклды тывыспышаан

Ховалыг Тыртык Сонамович—Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 40 чылы» колхозунуң инек кадарчызы. 1956 чылда кадарган 78 баш инектериниң бирээзиниң-не дүн-хүнде ортумак семирилгези 1065 грамм, а 1957 чылда—1180 грамм (130 баш) болган.

УЛУГ АЛДЫН МЕДАЛЬ

Балабанов Григорий Павлович—Бии-Хем МТС-тиң (ам СТС) директору. МТС-ке хамаарышкан ниити зонага 1956 чылда 11205 гектар тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир гектарындан-на 20,1 центнер, кызыл-тастан—19,8 (шөлү 8398 га), арбайдан—18,9 (шөлү 843 га), суладан—23,3 (шөлү 1693 га) центнер, а ол ышкаш күр черлерге тараан кызыл-тастың бир гектарындан 25,5 (шөлү 3257 га), арбайдан—22,3 (шөлү 49 га), суладан—24,2 центнер (шөлү 51 га) дүжүттү алган.

БИЧЕ АЛДЫН МЕДАЛЬ

велосипедти тывыспышаан

Титов Григорий Иванович—Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң агроном-бригадири. 1956—57 чылларда үнүш ажылының талазы-биле артель эки көргүзүглерлиг болган.

Дааранар машинаны тывыспышаан

Тюлюш Сундуй Доспанович—Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң инек кадарчызы. 1956 чылда кадарган инектериниң (60 баш) бирээзиниң-не дүн-хүнде ортумак семирилгези 1522 грамм, 1957 чылда—1016 грамм (62 баш) болган.

Радиоприемникти тывыспышаан

Завьялова Домна Родионовна—Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң саанчызы, ССРЭниң Дээди Советиниң депутады. 1956—57 чылларда бодунга быжыглаан саар инек бүрүзүнден-не 2425 кг сүттү саап алган.

БИЧЕ АЛДЫН МЕДАЛЬ

Иконников Василий Игнатьевич—Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң агроному. 1956 чылда колхозтуң үнүш ажылының талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган.

УЛУГ МӨҢГҮН МЕДАЛЬ

Радиоприемникти тывыспышаан

Дежнев Петр Артемьевич—Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң даргазы. 1956—57 чылларда дүжүт болгаш мал ажылының продуктулуунуң талазы-биле ажыл-агыйы эки көргүзүглерлиг болган.

Сорокин Денис Сергеевич—Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң хову бригадазының бригадириниң дузалакчызы. 1956 чылда тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир гектарындан-на (ниити шөлү 1127 га) 21 центнер, ооң иштинде кызыл-тастан 19,5 (шөлү 802 га), суладан—31,2 центнер (шөлү 217 га), а 1957 чылда тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир гектарындан-на 16,4 центнер (шөлү 2450 га), ооң иштинде кызыл-тастан—15,4 (шөлү 1831 га), арбайдан—21 (шөлү 2104 га), суладан—18,8 центнер (шөлү 355 га) дүжүттү алган.

Велосипедти тывыспышаан

Буряи Федор Константинович — Бии-Хем МТС-тиң трактор бригадазының бригадири. 1956 чылда тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир гектарындан-на 25,5 центнер (шупту шөлү 868 га), ооң иштинде кызыл-тастан—24,6 центнер (шөлү 688 га), 1957 чылда тараа болгаш тараа-бобы культураларының бир гектарындан 18,4 центнер (шөлү 3281 га) дүжүттү алган.

Куулар Лопсан Намул-оолович—Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң инек кадарчызы. 1956 чылда кадарган инектериниң бирээзинин-не дүн-хүнде ортумак семирилгези 1600 грамм, 1957 чылда—978 грамм болган.

(Уланчызы дараазында үнер).

1958 чылда Бүгү-эвилелдиң үлетпүр делгелгези.

Делгелгеге келген кижилер чиик үлетпүрүң павильонунда кылымал материалдардан кылган хеп аймаан улуг сонуургалдыг кылыг турарлар.

Чурукта. Капрондан кылган үүлдерни делгелгеге келген кижилериң көрүп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Кызымаккай киномеханик

Кара-Сал 1950 чылда Новосибирск хоорайга киномеханиктер курузун дооскаш, ол-ла чылын Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунга ажылдап эгелээн. Киноларны үзүктел чокка үндүрүп, чаа киноларның болгаш журналдарның допчу утказын колхозуларга чугаалап берип турган. Ырак одарда малчыннарга, фермаларга бо-ла чеде берген турар.

Кино көргүзериниң мурнунда мотор биле аппаратын эки хынап, бичии үрелишкиниерни дораан-на эдип алырындан үндүрүлге үезинде кандыг-даа саадаашкыннар, үзүктелишкиннер болбас. «Торгалыг» колхозка беш чыл ажылдаанының соонда Кара-Салды район төвүнге ажылдадып каан. Район төвүнге мурнунда шоолуг кино үнмес, ай планы күүсеттинмейн турган болза, Кара-Сал ажылдап эгелээн соонда ол ажыл үндезини-биле экижээн. Көрүкчүлериниң саны 2—3 катап өскен. Ынчаарга 1958 чылдың ийиги кварталының планын Кара-Сал 200 хуу күүсеткен.

Боду ажылдап тургаш-ла Кара-Сал аныяктарны кино үндүреринге өөредип турар. Бо үениң дургузунда ооң белеткээни 5 кижи ам колхозтарда боттары ажылдап турарлар. Эң ылангыя ооң өөреткени Сендин-Сюрюн «Торгалыг» колхозта эки ажылдап турар.

— Кижи бодунуң тускай эртеминге ынак болза, ажыл чедиишкиниг болур. Киномеханиктиң ажылы техниканы эки ажаап, ажылдазырынга үргүлчү белен тургузарындан улуг хамааржыр—деп, эш Кара-Сал чугаалап орар.

Кара-Салдың ай планын ажыр күүседип турарының бир кол чылдагааны хүнде пландан дашкаар көргүзүглерни кылып турарында. Чамдык хостуг хүннерде Кара-Сал «Коммунизмче орук» колхозтуң фермаларынга барып кино көргүзүп турар.

Д. ЧЫМБА.

Колхозтуң фермазынга

Өвүр районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң саанчылары, кадарчылары сүт бүдүрерин көвүдедир дээш демисежип турарлар. Саанчы Үдүүне бир инектен-не 824 кг, Өлчей—697 кг, Көк—741 кг сүттү саап алганнар. Сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле саанчыларының, фермаларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Колхоз бо чылдың январь 1-ден август 1-те чедир 9090 центнер сүттү саап албышаан, бо талазы-биле планын ажыр күүсеткен.

М. СААЯ.

Автослесарь Сат Салчак-оол

Кызылдың автотранспорт конторазының гаражынга чоокта чаа чеде бердим. Мээң аңаа барган хөрээм болза, ол АТК-ның слесары Сат Салчак-оол-биле ужуражып, хөөрежири турган. Кара характарлыг, хертеш сынныг, күдер-шыырак оолга дораан ужуражы бердим. Ол дээрге, Кызыл АТК-зының аныяк слесары Сат Салчак-оол болду.

Сат Салчак-оол мээң-биле эвилеп, өөлдек мендилешкеш, кады ажылдап турган дүнмалы оол-биле мени таныштырды. АТК-га бодунуң бүгү ажылдап келген чылдарының дургузунда Салчак-оол автомашиналар септөөринге беш кижини өөреткен.

Автомашиналарның эң нарын кезектерин эш Салчак-оолдуң септеп турарының эптиин, мергежин өөренгенин көргеш, дыка-ла магададым. Салчак-оолдуң ак-сеткилдиг күш-ажылын АТК-ның бүгү ажылчыннары бедин-биле үнелеп турар. Автомашиналарның кезектерин Салчак-оолдуң эки шынарлыг кылдыр септеп турарын чоллаачылар безин мактап, аңаа өөрүп четиргенин илергейлеп турар.

Бөдүүн болгаш биче сеткилдиг аныяк ажылчынның допчу төөгүзүн сонуургап айтырдым.

— Бодумнуң дугайымда мактаныр менде чүү боор. Кызылдың автотранспорт конторазынга 1950 чылда үш ай дургузунда өөреникчилеп ажылдаш, автомашиналар талазы-биле слесарьның тускай эртемин бодумга шиңгээдип алган мен—деп Салчак-оол допчу чугаазын доосту.

Сат Салчак-оолдуң адазы Серен-оол ирей моон мурнунда Кызыл АТК-зынга хөй чылдарның дургузунда ажылдап келген болгаш амды үеде пенсия ап олурар. Кажан ол ажылдап турган үезинде автомашиналар септөөриниң мергежилинге бичии оглу Салчак-оолду өөредип каарын дыка күзеп чораан. АТК-ның дүжүлгалыг ажылчыннарының дузазы-биле Серен-оол ирей бодунуң оглу Салчак-оолду өөредип ап шыдаан-даа.

Кажан он беш харлыг бичии оол бүдүрүлге черинге чедип келирге, АТК-ның начальниги Салчак-оолга ажыы-биле чугаалаан:

— Болуң орлан-шоваа-даа болзунда, харың чүгле он беш. Бичии кижилерни бүдүрүлге черинге ажылга хүлээп алыры берге-дир. Ам ийи чыл болгаш чедип кээп көөр сен бе?

— Болумнуң назыным четпээни шын-на харын, ындыг болза-даа, бүдүрүлге черинге ажылдаар дээн күзелим кончуг улуг. Мени өөреникчиледип киирип ап көрүнер, эш начальник!

Салчак-оол-биле АТК-ның начальниги ынчан хөөрежип олурда, Кызылдың автотранспорт конторазының хоочун ажылчыны эш Михайлов кирип келген. Салчак-оолду ол мурнунда-ла таныыр, ооң дугайында эки билир турган. Ынчангаш, Салчак-оолду АТК-га өөреникчиледип киирип алырын Михайлов сүмелеп турып берген. АТК-ның начальниги оон-биле чөпшээрежиткен, а Михайлов аныяк оолду өөредир болуп хүлээнип алган.

Бодунуң өөреникчизин мергежилдиг слесарь кылдыр өөредир дээш эш Михайлов өвөөл өвес күүнү үндүрген. Үш айлар эрткен сөөлүнде Салчак-оол чоорту ажылга мергежип, слесарь деп тускай эртемин бодунга шиңгээдип апкан. Салчак-оол ам АТК-ның дүжүлгалыг болгаш мурнакчы ажылчыннарының бирээзи апарган. Оон ады АТК-ның Хүндүлел самбызында. «Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызынга» деп демдек-биле ВЛКСМ Төп Комитеди чоокта чаа Салчак-оолду шаннаан. Ленинчи комсомолдуң дөртен чыл болур оюнга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш Сат Салчак-оол хүн бүрүде бодунуң нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседиринин хүлээнин алган, амды үеде шудургу ажылдап турар.

П. САМОРОКОВ.

Хана солуннар болгаш агитхуудустар

Таңды районнуң Дзержинский аттыг колхозунуң бригадаларында хана солуннар болгаш агитхуудустар доктаамал үнүп турар. Ажылдың темпизин дүргедиринге олар улуг рольду ойнап, мурнакчыларны мактап, чалгааларны шүүмчүлеп, бедик идейлиг деңнелге үнүп келген.

Чоокта чаа эш Океанның улуртканы сиген бригадазы ситеннин дыка чидириглиг болуп турганын аңда агитхуудус шынгыы шүүмчүлээн. Бригадир ону шын деп миннип көргеш, ийи хөпээн салыкчыларынга-ла бир бөлдүрүкчүнү быжыглаан. Ам шөлдерге кестинген хөй сиген каар чорук болбас апарган.

Эштер Маспыгыр, Бичии-уруг, Борадулина оларның четпес ажылдап турарының дугайы хана солунга бижиттинген. Олар ол шүүмчүлелди база-ла шын билип, сөөлгү үеде эки ажылдап турар апарганнар.

Хана солунга болгаш агитхуудустарга «кочулаалыг чуруктар булуңу» чалгаа болгаш чурум чок кижилерни бо-ла илереди берген турар. Ам тараның байлак дүжүдүнүң ажаап алыышкыны массалыы-биле эгелээр. Редакторлар эштер Йидай, Дуктүт-оол, Лыкова, башкы Байлаң-оол олар хана солуннарның болгаш агитхуудустарның үндүрүүшкүннерин улам эжиждери чугула.

А. БӨЛГҮМ-ООЛ.

Күш-культураның болгаш спорттуң чаа-чаа чедиишкиннери дээш

Бо чылын совет улус бистиң чуртта күш-культура хөгжүлдезиниң чедиишкиннерин көөрүнүң хүнү—күш-культуржунуң Бүгү-эвилел хүнүн чэрби удаа демдеглеп эрттирип турар. Бүгү улустуң чаңчыл болган ол байырлалын чыл бүрүде демдеглеп эрттирерин Совет чазак 1939 чылда доктаадып тургускан. Ол хүнү бистиң чурттуң күш культуржулары болгаш спортчулары коммунистиг партияга болгаш совет чазакка кызыгаар чок бердингенин, күш-ажылга база социалистиг Төрээн чуртунуң күчүзүн быжыглаарынга боттарының сырый каттышканын көргүзүрлер.

Бистиң чуртувуста кижиниң утаан-бодал болгаш күш-дамыр талазы-биле сайзыралын хөгжүдеринге бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган. Совет чазак кадык камгалалының база күш-культураның хөрээнге чыл санында хөй түүнүг акша-хөрөңгини чарыгдап турар. Бир эвес ол сорулгага 1940 чылда 9 миллиард рубльди чарыгдаан болза, ол чарыгдал 1957 чылда 37,9 миллиард чедир өскен. Ажылчы чоннарның күш-дамыр кижизидилгезиниң талазы-биле чорудуп турар ажылдарның хемчээли бисте канчаар-даа аажок улуг. Ол ажылдарны заводтарда, фабрикаларда болгаш колхозтарда, совхозтарда, албан организацияларда, бүдүрүлгелерде база школаларда, дээди, ортумак өөредилге черлериниң массалыы-биле чорудуп турар. Күш-дамыр культура совет кижилерниң амыдыралынче ханылап кирген.

Партия болза, хоорайларның болгаш суулларының чурттакчы чоннарының ортузунга күш-культура шимчээшкинин массалыг калбарттырын, спортчуларның мергежилин үзүк соксаал чокка бедиерин базы ол чүүлдерге үндезилээш, чоокку чылдарда спорттуң чугула хевирлериниң талазы-биле делегейге бирги черлерни чаалап алырын амды үеде күш-культура ажылынга кол сорулга кылдыр салып турар.

Бистиң чуртуң спортчуларының XV, XVI Олимпий оюнларынга чедиишкиннери, оларның делегейге болгаш Европага спортчу маргылдааларга, ол ышкаш улустар аразының эш хуузунуң ужуражыышкыннарынга хөй удаа тиилелгелери даштыкыга совет спорттуң ат-алдарын улам бедиткен. Амды үеде бистиң спортчуларывыс 63 чурттарның спорт организациялары-биле идепкейлиг кады ажылдажылганы чорудуп турарлар. Бир эвес 1949 чылда ССРЭ-те 22 чурттарның спортчу төлээлери кээп, совет спортчулар 16 чурттарга барган болза, а 1957 чылда биске 213 чурттарның төлээлери келген болгаш бистиң спортчуларывыс даштыкыга 241 катап чораннар. Делегейниң спортчу маргылдааларынга хөй удаа тиилээн алдарлыг совет спортчуларның аттары үүгүе бистиң чуртта эвес, харын бүгү делегейге сураглыг болу берген.

Россия Федерациязының улустарының кышкы спартакиадазын болгаш 1959 чылда чайгы Ийиги спартакиадазын чорударының дугайында СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң база федерацияның Министерлер Чөвүлелиниң докааалын күүсеттишаан, Тываның спортчулары күш-культураның массалыг хөгжүлдезиниң болгаш спортчу мергежилдерни бедиериниң талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алганын байырлал таварыштыр демдеглезе чогуур. Бо чылын үүгүе Бызыл хоорайның бөзин 19 спортчу маргылдааларын эрттирген болгаш аңаа күш-культураның 24 кудуку коллективтери киришкеннер. Бо чылдың эрткен айларының дургузунда чоруткулаан областың 18 спортчу маргылдааларынга болгаш спартакиадаларынга 2500 хире спортчулар киришкеннер. Ол-ла үениң дургузунда Тываның спортчулары зоналыг маргылдааларга төп областарның спортчулары-биле 10 удаа ужурашканнар.

Областа чоруттунуп турар маргылдааларының мурнуу чарыызда баштай күш-культураның кудуку коллективтеринге болгаш районнарга спортчу маргылдааларны массалыы-биле эрттирип турар болгаш оларны эдээн организастыг чорудуп турар апарган. Ылаңгыя Улуг-Хем, Каа-Хем, Чаа-Хөл болгаш Таңды районнарның спортчулары область хемчээли-биле чоруттунуп турар бүгү-ле спортчу хемчеглерге идепкейлиг, Кызылдың спортчуларындан тудак чок түүнелдерни көргүзүп турар апарганнар.

Областың эң эки спортчу-чемпионнары хаакчылар: Хасанова (Таңды), Шулетова (Каа-Хем), Севастьянова, Чоскум, Давыдов, Охотникова (Кызыл), аар атлетиктер: Бии-Хемниң Чихачев, Кызылдың Чижов, Клейменых, Посохин, Лузин, Ойлупа болгаш хүреш талазы-биле область чемпиону Сүт-Хөлдүң мөгези Семисоол, мөгелер: Суктар, Күулар, Шагдыр-оол, Хомушку, Киров оларның аттары бистиң областа сураглыг болу бергеннер. Конькичилер: Табуев, Чашухин, Антипина, Соколова, Глазкова болгаш оон-даа өске хөй-хөй спортчулар Бүгү-эвилелдиң чаңгыс аай спорт классификациязының I-II разрядтарын чедип алганнар.

Күш-культура коллективтеринде күш-культуржуларының болгаш спортчуларның саны улам-на өзүп турар. Бир эвес 1954 чылда областа шупту 3800 күш-культуржулар саналтының турган болза, а 1957 чылда оларның саны 11.000 мүн четкен. Ол ышкаш 1954 чылда ГТО демдектиң I-II чергезин чедип алырынга 1150 кижини белеткээн болза, 1956 чылда оларның саны 3442 четкен, а 1958 чылдың баштайгы чартыында ол демдектин нормазын 1781 кижи дужааган.

Спорттуң янзы-бүрү хевилериниң талазы-биле разрядчы спортчуларның саны база-ла областа соксаал чокка өзүп турар. Чижээ, 1954 чылда областа шупту 343 разрядчылар турган болза, 1956 чылда 931 четкен болгаш 1958 чылдың баштайгы чартыында олар 758 кижи чедип турар. Ооң биле холбаштыр спорт шөлдери тудар болгаш ооң дериглелдерин кылыр ажылдар сөөлгү үеде эдээн чоруттунуп турар. Бо талазы-биле ажылдар Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарда багай эвес тургустунган. Ол районнарның күш-культура комитеттери бо ажылдарны чорударда партия райкомнарындан болгаш райкүүскомнардан хүн бүрү тодаргай дузаламчыны ап турарлар.

Областа сөөлгү үеде спорттуң национал хевирлери хүрештин, аът чарыжының болгаш ча-согун адарының талазы-биле маргылдааларны чорудуп турар. Ол ышкаш спорттуң классиктиг хүреш, бокс ышкаш хевирлери база чоруттунуп эгелеп турар.

Амды үеде күш-культура болгаш спорт Тываның көдээ черлериниде зажок калбарып турар чорук көдээниң чурттакчы чоннуң культурлуг деңнелиниң улам-на өзүп турарын херечилеп турар. Ылаңгыя спорттуң «Урожай» эки-тура ниитилели ам областың бүгү районнарында тургустунган.

Областа спортчу массалыг ажылларның талазы-биле чоруттунган чамдык хемчеглериниң түүнелдерин чугааладыыс. Бир эвес чамдык партия, профэвилел, комсомол болгаш бирги эдээн күш-культура организациялары ол ажылче доктаамал кичээнгейни салган болза, ол түүнелдер ооң-даа эки болур дээрзин база чугаалаар херек.

Чамдык таварылгаларда күш-культура болгаш спорт массалыг ажылдарны чедир үнелевес болгаш бо талазы-биле маргылдаалар чорударында деткимче дузаламчы көргүзериниң орнунга, ону хоругдап турар фактылар бар. Чижээ, СЭКПниң Тес-Хем райкомунуң секретары эш Аракчаадан районнуң спортчулары ГТО-нуң хөй хевирлериниң база шериг хөрээн өөренирингe дузалаар хевирлериниң талазы-биле область маргылдаазынга баарын организастаарынга дузалажырын дилээрге, ол мынчаар харыылаан: «Кым кайнаар-даа барбас, чүүге дээрге, ам хой кыргып турар, мен ону харылап турар мен». Ынчангаш районнуң спортчулары ол маргылдаага келбээннер. Хой кыргылдазы чугула болбайнаан. Ынчалза-даа спортчу-массалыг ажылды ынчаар көөр чорук окта шын эвес.

Областа чоруткан 13 спортчу маргылдааларның шуптузунга киржип болур аргалар бар турда-ла Тес-Хемниң спротчулары ооң чүгле үжүнге киришкеннер. Ол ышкаш Бай-Тайга, Эрзин, Сүт-Хөл, Тожу районнарның спортчулары ол-ла маргылдааларның база чүгле үжүнге киржип эрткеннер. Ол чижектер болза, ол черлерде партия, совет органнары бо талазы-биле күш-культура организацияларына багай дузалажып турарын херечилеп турар.

Спортту массалыг болдурарының талазы-биле ажылдар бисте дыка четпес тургустунган. Хөй-хөй албан организацияларда, МТС-терде болгаш колхозтарда, совхозтарда база өөредилге черлериниде күш-культураның коллективтери ам-даа тургустунмааны чажыт эвес болгай. Школачы аныяктарның күш-дамыр кижизидилгезинче кошкак кичээнгей салдынып турар болгаш дыка хөй школаларда спорттуң эргежок чугуда херектеери чок.

Областа сөөлгү чылларда күш-культураның дээди ортумак тускай эртемниг кадрларының саны өскен болза-даа кадрларны шилип алыры-ның, оларны ажылга таарыштыр тургузарының база мергежилин бедиериниң талазы-биле ажылдарда улуг четпестер бар. Бо дугайында областың күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеди бурруулуг дээрзин бот-шүүмчүлелчи өзү-биле миннир херек. Чамдык Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик ышкаш райкүүскомнар күш-культураның болгаш спорттуң район комитеттериниң даргаларын томуйлаарда база солуурда күш-культура обкомунга дыннатпас чоруктар бар. Ооң түүнелинде ол ажылга таарышпас кижилер киргилей бээр. Моон соңгаар ындыг чорукту болдурбас ужурлуг.

Бисте хөй-хөй спортчуларның спортчу-техниктиг түүнелдериниң чавыс деңнелдиг болуп турары спорт ниитилелдери кол секцияларына каш санныг спортчулар биле ажылдап, күш-культураның кудуку коллективтериниң хоорулчак болуп, спорт-өөредилге ажылдарын организастаар талазы-биле оларга дузалашпайн турары-биле тайылбырлаттынар. Областа спорттуң эки-тура ниитилелдери күш-культураның чүгле чугула хевирлериниң эвес, бирги эдээн чүгле атлетиканың, гимнастиканың, эштириниң болгаш баскетболдуң талазы-биле ажылдарны организаставайн турарлар. Олар ындыг секцияларны чүгле организастаар эвес, харын олче аныяк өскеннерни калбаа-биле хандыкшыдып, аңаа белеткелдерни доктаамал чорудуп, янзы-бүрү маргылдааларны чорудар хүлээлгелиглер.

Областа күш-культураны болгаш спортту сайзырадырынга комсомол организациялары улуг рольдуг болур. ВЛКСМ XIII съездиниң спорттуң массалыг хөгжүлдезин болгаш бистиң спортчуларывыстың мергежилин бедиериниге комсомол организациялары ам-даа идепкейлиг болуурун айыткан. Ынчангаш олар бүгү-ле чоруттунуп турар спортчу хемчеглерге эң-не идепкейлиг киржир сорулгалыглар. Комсомолчу бүрүү янзы-бүрү спортчу маргылдааларны чорударынга бөдүүн спорт шөлдерин тударынга эгелекчилер болур, аныяктарны организастаар ужурлуг.

Чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге бир чугула чепсек—күш-культура болгаш спортту ооң-даа бедик деңнелге тургузарының бүгү аргалары бистиң областа бар. Ол аргаларны чөп ажыглаар болза, бистиң спортчуларывыс төп областарның күш-культуржуларының деңнелинге чедип, зоналыг маргылдааларга бирги черни эдээп шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Амды үеде кол чугула сорулга болза, бүгү-ле спортчу хемчеглерни 1959 чылдың июльде Москвага болур РСФСР-ниң улустарының чайгы Ийиги спартакиадазының белеткелдери-биле холбаштыр эрттирери болур. Ол белеткелдер үлетпүр бүдүрүлгелерге, колхозтарга, совхозтарга болгаш албан организацияларга база дээди, ортумак өөредилге черлериниге, школаларга ажылчы чоннарның күш-дамыр кижизидилгезин болгаш спорт массалыг ажылдарны шиитпирлиг эжижидеринче утландыр чоруттунар.

Чер-черге спорттуң массалыг маргылдааларын болгаш спартакиадаларын чорудар база ГТО-нуң нормаларын калбаа-биле дужаар болгаш күш-культураның материалдыг базаларын быжыглаар талазы-биле күш-культура организацияларына партия, профэвилел, комсомол организациялары бүгү талазы-биле деткимче дузаламчыны көргүзер ужурлуг.

Күш-дамыр кижизидилгезинин дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынына харыы кылдыр бистиң күш-культуржуларывыс боттарының мергежилин улам-на бедитпишаан, ынак Төрээн чуртуң алдары дээш спорт талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга долу шиитпирлиглер.

П. ГОРБУНОВ.

Областың күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитединиң даргазы.

Автобус чолаачыларының ажылыкга хыналданы күштелдирер

Область төвү Кызыл хоорайдан районнарже пассажирлер аргыштырар автобустар чолаачыларының ажылынга Кызылдың автотранспорт конторазының (начальниги эш Мазренко) талазындан контрольду кошкаткан түннелинде чамдык чолаачылар кажан районнарга чораан үезинде харыысалга чок ажылдап, пассажирлерге эвдек эвес чорук-тарны болдуруп, олардан акшаны ап алгаш, билеттерни бербейн турар.

Маңаа барымдаа кылдыр ийи чижекти көргүзерге-ле четчир. Элээн хөй пассажирлер бо чылдың август 8-те «ТГ-56—19» дугаарлыг автобуска олуруп алгаш, Эрзинден Кызыл хоорайже углап хапкан бис. Пассажирлерниң иштинден 10 кижи Самагалдайга чедер чоруктуг болган. Самагалдай суурга келгеш, автобус чолаачызы эш Квитников 10 кижиниң бирээзинден-не 5 рубль ап алгаш, оларның чаңгызынга-даа билет бербээн. Ол пассажирлерниң бирээзи Дус-Хөл будурулгезинин ажылчыны эш Оюннун хомудап чугаалаары:

— Чамдык автобус чолаачылары акша алгаш, пассажирлерге билет бербес чоруу чаңчыл болган. Бо чолаачы безин 30 минута хире чораан-ла бодунга 50 рубльди ажылдай шаап алды. Күрүнеиң автомашиназын хуузунда өнчүзү ышкаш көөр чорукту узуткаар херек.

Демги-ле автобустуң чолаачызы эш Квитников Самагалдайдан Шуурмак чедир 4 кижини чедиргеш, билет чокка пассажир бүрүзүнден 4 рубльди бодунга ап алган. 1958 чылдың август 6-да Кызылдан үнген «ТГ-50—11» дугаарлыг чүк таксизиниң чолаачызы эш Николаев Балгазындан Самагалдайга 9 кижини чедиргеш, олардан билет чокка акшазын алган.

Автобус чолаачыларының ажылынга контрольду Кызыл АТК-зының талазындан күштелдирерин үстүнде фактылар негеп турар.

К. МОНГУШ.

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң кежигүнү С. Хойлуктуп назыны улгады берген-даа болза төрээн колхозунуң будурулгезинге идепкейлиг киржип турар. Эрткен чылын ол 20 кишти өлүргеч. Чайын кырган колхозчу Азас хөлге колхозтуң өске балыкчылары-биле ажылдап чайлаар.

Чурукта: С. Хойлук Азас хөлдүн эриинде.

Фото **В. Лутковтуу.**

Бистиң совет кижилер

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң кежигүннери: С. Сонам, Х. Делгер, Д. Анарат олар назы хар талазыбиле улгады-даа берзе, колхоз будурулгезиниң янзы-бүрү алырларында боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле киришпишаанныр. Ылаңгыя С. Сонам тулуг бригадазының аът-биле звенолар аразында ыңай-бээр чүве сөөртүкчүзү. Х. Делгер биле Д. Анарат ол-ла бригаданың быжаңчылары, үлүг нормазын үргүлчү ажырып, өскелерге үлегерлиг ажылдап турарлар.

К. КОНГАР.

Чаа-Хөл районнуң Чаа-Хөл суурнуң чурттакчызы 74 харлыг М. Бөкен ирей чоокта чаа белеткел конторазынга 600 өрге кежин дужааган. Күске чедир ам-даа 400 өргелерни өлүрер мен деп ол хүлээнген.

С. МОНГУШ.

Таңды районнуң «Тиилелге» колхозунда эмнелге пунктузунуң ишти-дашты кезээде арыг-силиг. Ооң аштакчызы Г. Аржанова пунктунуң чонга үлегерлиг арыг шевергин болуру дээш кызымак ажылдап турар. Чоокта чаа Г. Аржанова өөреникчи оглу-биле ийилээн эмнелге пунктузунуң келир кыжын одаар 8 кубометр ыяжын хап бергеннер.

О. МАНДАЛМАА.

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң туйбу кылыр звенозун К. Караоол удуртып турар. Бо чылын 35.000 туйбу кылыр планын олар 35.700 кылдыр күүсеткеннер. Ында довурак сөөртүкчүзү Чалбак хүн нормазын 200 хуу күүседип, мурнакчы ажылдап турар. Звено ам 10.000 туйбуну немей кылыры-биле ажылдап эгелээн.

В. ХУРАГАН-ООЛ.

Чагылгалар келбестээн

Чаа-Хөл районнуң «Бурунгаар» колхозта почта тарадылгазының ажылы багай байдалда турар. Улустуң чагыткан солуннары болгаш чагаалар чогуур эзлеринге четпейн будулуп турар.

Колхозка почтальоннар каш удаа солушкан. Чүгле май айдан бээр 2 кижи солушкан. Ооң сөөлүнде Монгуш Долуманы почтальонга киргген. Ынчалза-даа почта тарадылгазы экиживээн. Долума келген солуннарны болгаш чагааларны үр үеде таратпас, а чамдыкта өске кижилерни дамчыштыр чорудуп турар.

К. КАЛЫНДУУ.

ДОСААФ-тың чугула сорулгазы

1958 чылда бүгү чонну агаар халдаашкынынга удур камгалалга (АХУК-ка) өөредир 22 шактыг программаны ам дооскан турар ужуруг. Бо сорулганы боттандырарыбиле областың ДОСААФ организациялары колхозтарда, МТС-терде, совхозтарда болгаш үлетпүр, албан, өөредилге черлеринде агаар камгалалының талазы-биле бүгү ниитиниң өөредилгезин организастап турар. Агаар халдаашкынынга удур камгалалга бүгү ниитини 22 шактыг программа ёзугаар өөредири-биле областың районнарынга болгаш хоорайларынга четчир хөй-ниитиниң инструкторларын бүдүрүлгеден дашкаар 3 хонук хуусаалыг тускай белеткеп үндүрген.

Оларның болгаш чер-черде ДОСААФ комитеттериниң дузазы-биле агаар халдаашкынынга удур камгалалга 22 шактыг программа ёзугаар бүгү-ниитини өөредир ажыл чер-черде уламчылап турар. Агаар халдаашкынынга удур камгалалга бүгү ниитини өөредир 22 шактыг программаның кол өөредилге материалы болур атомнуг, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсектерден камгаланырының дугайында чонга сагындырыгны тыва дылга парлап үндүрген болгаш янзы-бүрү плакаталарны тараткан.

Ындыг болза-даа агаар халдаашкынынга удур камгалалга бүгү ниитини өөредир ажылда четпестер хөй. Өөрензе чогуур бүгү чонну агаар халдаашкынынга удур камгаладың өөредилгезинче ам-даа хаара тудуп шыдаваан, өөренип эрткеннериң өөренгениниң шыналары чавыс. Ийи-бир кичээлдер, беседалар, лекциялар ийикпе азы ийи-бир диафильмнер көргүскениниң соонда АХУК-тың 22 шактыг программазын бүрүн эрткен деп санаваш, ажылды оон ыцай чоруларын соксадып турган фактылар Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш өске-даа районнарда бар болгаш программаны өөренип эртпээн болза-даа, оларны өөренгениниң санынга киирип, күрүне органнарын мегелеп турган. Чижээ, Улуг-Хемниң ДОСААФ райкомунуң бергени чартык чылдың түңнелинде районнуң бүгү чонунуң 84 хуузу 22 шактыг программаны ёугаар өөренип эрткен деп көргүскен, ону хыналда-биле тодаргайлап көөрге, ындыг эвес, чүгле 39 хуузу өөренген болган.

Агаар халдаашкынынга удур камгалалдың талазы-биле бүгү чонну халдаашкынынга удур камгалалга (АХУК-ка) өөредир болгаш ол дугайында калбак агитация база пропаганда ажылын чорудуп болур хөй-ниитиниң инструкторларын чер-черде ДОСААФ организациялары бүрүн ажыглавайн, оларның ажылынга боттуг дузаны көргүспейн турар. Чаа-Хөл, Улуг-Хем болгаш Бии-Хем ДОСААФ райкомнары хөй-ниитиниң инструкторларын чүгле шын эвес ажыглап турар эвес, харын оларның санын безин билбес болгулаан. Бүгү чонну агаар халдаашкынынга удур камгалалга өөредир ажылдың бир кол четпес чүвези болза, ону үе-үениң байдалынга таарыштыр үргүлчү чоруттайн, харын кампания хевирлиг чорудуп турары болур. Оон хараазы-биле бо чылдың бирги чартынында өөренип доссун дээн агаар халдаашкынынга удур камгаладың 22 шак программалыг өөредилгези ам-даа доозулбаан.

Ол программаны дооскан соонда, чогуур назылыг бүгү чонну «АХУК-ка белен» норманы албан-биле дужаарынга өөредип белеткээр ажылды эгелээш, ону 1959 чылдың январь айда доозар ужуруг. Ол ажылдың чедиишкиниг болуру АХУК-тың 22 шактыг программазын шынарлыг өөренип доозарындан хамаржыр. Ынчангаш агаар халдаашкынынга удур камгалалга бүгү чонну өөредириниң доктааттынган программазын шынарлыг өөредип доозар төлээде, өөредилгени чер-черниң, үе-үениң байдалдарынга таарыштыр, ажыл-агыйның чорудулгазынга шаптык болдурбайн чорудары негеттинип турар. Ук ажылды чер-черге эки организастап, удуртып эрттиреринге улуг рольду хөй-ниитиниң инструкторлары күүседир ужурлуг. Ынчангаш чер-черде ДОСААФ комитеттери оларның ажылынга практиктиг дузаны көргүзери эргежок чугула.

Бо үеде бүгү чонну агаар халдаашкынынга удур камгалалга белеткээриниң кол айтырыглары болза «АХУК-ка белен» деп бирги чаданың нормаларының талазы-биле белеткелдерни чорудар болгаш ол нормаларны бүгү чоннуң дужаары болур.

Агаар халдаашкынынга удур камгалалга бүгү чонну өөредир нарын болгаш хөй дапкыр сорулгаларны күүседир төлээде, камгалал ниитилелиниң бүгү организациялары хамыктың мурнунда массалыг тайылбыр ажылын экижидер хүлээлгелиг. Ол сорулгага киноларны, фиафильмнерни болгаш парлалганы калбаабиле ажыглаары чугула.

Сөөлгү чылдарның иштинде агаар халдаашкынынга удур камгаладың талазы-биле элээн хөй янзы-бүрү киноларны, диафильмнерни кылып үндүрген. Агаар халдаашкынынга удур камгалалга бүгү чонну өөредир ажыл-биле холбаштыр үндүрген өөредилгениң кол-кол кино-чуруктары болза 1956 чылда үндүрген «Чоннуң атомга удур камгалалы», 1958 чылда үндүрген «Чоннуң химияга удур камгалалы», бо чылдың августа үнер «Чоннуң бактериологияга удур камгалалы» дээн ышкаш өске-даа кино-чуруктар болур. АХУК-тың 22 шактыг программазын ёзугаар бүгү чонну калбаа-биле өөредир ажылга болгаш оран камгалалының талазы-биле агитация база пропаганда ажылын моон соңгаар экижидин чоруларынга үстүнде айытган кино-чуруктарны ажыглаар төлээде, чер-черде ДОСААФ комитеттери районнарның кинопрокат черлерин дамчыштыр чагыдын алыр ужуруг. Киноларның болгаш диафильмнерни чонга көргүзерде, оларның кол утказын тодаргай тайылбырлап бээр сорулга-биле кыска лекцияларны, беседаларны кылыры чугула.

«АХУК-ка белен» деп бирги чаданың нормаларын дужаарынга белеткел ажылдарын чорударда, чонга бо үеде агаардан хоралап болур чепсектерни, чаңгыс-чаңгызы-биле болгаш коллективтиг камгаладың чепсектерин тайылбырлаары-биле кады, өртке удур баш бурунгаар хемчеглериң база медицинаның болгаш ветеринарияның дугайында калбак тайылбыр ажылын чорудар. Бүгү чонну «АХУК-ка белен» деп нормаларны дужаар кыдыр белеткээр ажыл болза, улус ажыл-агыйының хөрээнге биче эвес ужур-дузалыг медицинаның, ветеринарияның болгаш өрт айыылынга удур хемчеглериң дугайында практиктиг айтырыгларга чонну өөредип белеткээр ажыл-биле шуут холбашкан. «АХУК-ка белен» деп бирги чаданың нормаларын дужаарынга бүгү чонну өөредип белеткээр ажылга чер-черде медицина болгаш ветеринар ажылдакчыларын база өртке удур хемчеглериң тускай эртемниглерин калбаа-биле кириштирери чугула.

Б. ХОВАЛЫГ.

Тыва ховунуң бичии эзи.

Фото **В. Лутковтуу.**

Аарыг кижилерни хайгааараар

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозта эмнелге пунктузу тургустундан бээр дыка үр болган. Эмнелге чери элээн сайзырап, бажулга бажыңныг-даа апарган. Аарыг улустар чыдар 20 ажыг орунну өрээлдер болгаш тускай аптека бар. Эмнелгеге хамааржыр бүгү бажыңнар бус чылыткылыг. Ол ышкаш эмнелгеде быжыглаттынган бир автомашина база бар.

Ажылдаарына бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган-даа болза, эмнелге чериниң ажылы дыка багай. Автомашина үргүлчү үрелип турар болгаш, шоолуг ажыглаттынмайн турар. Баян-Колда эмнелге районда ийи дугаар улуг эмнелге деп санаттынып турар. Кара-Тал суурнуң чурттакчылары база аная кээп эмчи дузазын алыр. Ындыг турбуже эмнелгениң ажылын экижидер дээш районнуң кадык камгалал кидизи, колхоз баштаар чери кандыг-даа хемчет албайн турар.

Эмнелгениң улуг эмчизи З. Шабурова моон мурнунда-ла багай ажылдап турган болгаш, шүүмчүлелден чогуур түңнел кылбаан. Эмнелгениң ажылын эки кылдыр тургуспайн шөлээлеп алгаш чоруй барган, а орнунда артып калган фельдшер болгаш эмнелге сестралары эки ажылдавайн турарлар. Чоокта чаа хөрээ аараш, эмчиге чыткан колхозчу дүне аарыы улгадып, угаан ышкынгаш, дашкаар үнүп чоруй барганын дежурныйлап орган сестра билбээн. Ындыг таварылга өскээш эвес.

Эмнелгеден 30 километр ыракта турар малчын К. Дүрбүлектиң өөнүн эзин буду аараш, эмнелгеге келирге баштайгы дуза-даа чедирбейн тургаш, Кызыл чоруур сен дээш бижик кылып берген. Буду багай кижи канчаар боор, кайнаар-даа чедип шыдавайн, суурга чеди хонган, а эмнелге улузу Кызылче телефоннап тургаш-даа болза аарыг кижиге дузалаар ужурлуг.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Кадарчының чедиишкиннери

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозунуң өшкү кадарчызы М. Седип артельдин бир кодан өшкүлерин 4 чыл дургузунда ажаап келген. Бо аразында чаңгыс баш өшкүдаа хорамчага таварышпаан.

1954 чылдың эгезинде 400 баш турган өшкүлерни 1298 баш чедир өстүрген. Анайларны ол бир харга чедир өстүргеш, улгады берген шээр малга кадып турар. Төрээн 278 өшкүлериниң 285 анайлары менди алдынган. Ол серии чайлагларга өшкүлериниң одарын 3—4 катап солуп келген.

Бо чайын мал эки семирээн, кадарчы Кожайның Борбак-Арыг чайлаанга өшкүлерин одарладып семирткен. Быштаан ол боду септеп, сигенни белеткеп ап турар. Чиңге-Дагда быштаанын 500 өшкү кирер кажаазын септээн, ооң иштин курааглаан. Кызын чаш анайлар тургузар 3 кажааны чылыглаан. Ол 15 тонна сигениң орнунга 20 тонна сигенни белеткээн.

С. СОТНАМ.

Бай-тайгачыларның аас чогаалы

Көрбээни, билбээни чараш чурумалдыг черлерге чедип келген аян-чорукчулар ышкаш, баштары кеззэ шагда ак хар чыдар бедик-бедик дагларны, барык-ла эртенниң-не сыннарны хүрээлеп алган турар көгжөгер ак туманны, хаядаштарга шапкылангаш, Улуг-Хемче даашкыры кончуг агыш кирип чыдар Хемчикти, Бай-Тайганың кайгамчык чараш бойдузун магададывыс. Чай дээрге магалыг; чылыг хүн херелин хөглүг чаъс-даа солуй бээр. Чаагай чыттыг, олбукталган чечектер, чиңгир ногаан шынааларны долган мал кижиниң сагыш сеткилин хайныктырып, өөртүп келир. Кижиниң сеткилин байдып келир бойдустуң чурумалын, ында хайныккан амыдыралды алгаан ырлар, тоолдар төрүттүнүп турбайн канчаар!

Бистиң чораан херээвис мындыг: хоочун салгагның кижилери-биле: кырган адалар болгаш кырган адаларның адалары-биле ужуражып, чугаалажыр. Олар-биле хөөрежип олура сактырга, тыва улустуң эрткен төөгүзүнче эргип кирип, эрткен үелерже улам-на ханылап, харындаа тыва улустуң төөгүзүнүң ортан үезинге-даа чеде берген ышкаш сагындырар. 60-дан 80 ажыг хар назылыг чеден кырганнар-биле чугаалаштывыс. Оларның ээ-не улуг назылыы 86 харлыг турган. Кырганнарның кайызы-даа хөй ыр, тоол билбес-даа турган болза, амыдыралының иштинде хөйну көрүп келген болгаш чонунуң эртип келген оруунун дугайында кандыг-ла бир солун чүвени чугаалап орар болган.

Ол кырганнар дээрге, аажы-чаны-биле аразында дөмейлешпес турганнар. Чамдыктары шоолуг ыыттавас болгаш сеткили биче, а өскелериниң баштары агарып келген болгаш чугаакыры кончуг.

Бай-Тайга районда Түлүш Баазаңай ышкаш тоолчу кижи чок турган-даа болза, бистиң ужурашкан кырганнарывыс түс-түзүнда кончуг солун кижилер болган. Чижээлээрге, Дөң-Теректе 78 харлыг Хомушку Сүрүн ашак. Ол дээрге 15 улуг тоолдарны билир болгаш 2—3 кежээ улаштыр ыдып олуруп берип болур турган. Ооң тоолдарының хөй нуруузу маадырлар болгаш чырыткылыг, чаагай амыдырал дээш демисел дугайында чугаалап турар «Алдан-Шаагай», «Аны-Мерген», «Холда-холдуг» дээн ышкаш тоолдар болур.

Сүрүн кырган бодунуң 80 харынга безин чалынмас хөглүг, баштак кижи болган. Үргүлчү солун, сеткүүл номчуп орар болгаш делегейде чү болуп турарын эрттирбес. Бир-ле катап, харын совет адеринчиниң суур, кыры-биле эрткенин көрүм деп орар. Бистиң ажылывысты дүргедедир дээш харугда элээн каш тоолдарны ыдып орган болгаш чаңгыс-даа катап будалбаан. Тоолдардан аңгыда хөй санныг кожамыктарны база билир болган. Төрээн черин мактаан, дүжүметтерни, ламаларны кочулаан, ада-иезиниң болгаш ынакшыл дугайында, ядыыларның түренги амыдыралын чугаалап турар дөрт чүс бежен чыгам одуруг кожамыктарны биске чугаалап берген.

Каттанмас дээш чүнү кедер
Оон өске тоннуг эвес.
Каттырбас дээш чүнү канчаар
Оон башка чаңныг эвес.

Хамнаан черге баарывыска
Бадаан чежип бээр эвес.
Ойнаан черге баарывыска
Оттуун чежип бээр эвес...

Ол ышкаш ооң чажыды Хомушкуның ыдып чораанны дыка хөй тоолдарны билир.

База-ла тоол, кожамык «аңнаар» дээш Дөң-Теректен аттаныптывыс. Бай-Тал бодунуң чараш, чаагай ырлары-биле шагдан-на алдаржып турган. Иргит Арагачы (80 харлыг), Күжүгет Сүрүн (53 харлыг) олар биске янзы-бүрү кожамыктарны ырлап берген. Ол ышкаш Иргит Үрсаа «кыстар» ырызын биске ырлаан. Куда, ынакшыл болгаш өпей ырлары ховар таваржыр-даа болза, Үрсаадан элээн каш ыр бижип алыр аргалыг болдувус. Аазының ашакка барган уруунга йөрээлин Үрсаа сактып чугаалаан:

«Дөң черге өөн хондурзун, деш черге малын чалазын, соңгу эдээн анай, хураган чаза баассын, мурнуу эдээн уруг-дарыы чаза бассын, челип четпес челелиг болзун, шаап четпес коданныг болзун, эдилээни мөңгүн болзун, эзертээни чыраа болзун, хая дег эттиг болзун, хараган дег малдыг болзун, торга дег каас болзун, торлаа дег өөрлүг болзун, эдерткени оол болзун, эжингени маннык болзун, ожуундан паш ыравазын, баглаажындан аът-хөл ыравазын, сарыг хадың бышкылыг болзун, шары кежи көгөөрлиг болзун...».

Кежээ дургу-ла мунгак-даа, сергек-даа катырынчыг-даа кожамыктар солужуп, суур кырынга куттулуп-ла турган. Сыннардан чылып бады келген дүннүң карацгызы Шуйну хөме алы берген, дээрде сылдыстар караа чивеңнешкен, а бис Үрсаанын сеткил ханар кожамыктарын дыннап-ла, дыннап-ла ордувус. Суурнуң аныяктары, кырганнары база чыглып келген.

Өскүзүмге чалынмас мен,
Өл-ле хадың кестирбес мен.
Чаңгызымга чалынмас мен,
Чаш-ла хадың кестирбес мен.
Даңза эки, сөөскен эки
Тапкылажып орган болза,
Тала эки уруг болза
Чугаалажып орган болза...

Бай-Тайганың кырганнары ядарап, түреп чораан Амыр-Саная, Кара-Чоданың дугайында, ядыы араттарны дарлап чораан ол чернин байы Хомушку Езугунун, садыгжылар Дөңгүр Мырла биле Ливандай Кондраттай оларның дугайында легендаларны чогаадып алган чугаалап турарлар. «Бак кижи балалыг, пар ыяш хөөлүг» деп үлегер домакка ол легендалар үндезилеттинген.

Шуйда «Мурнакчы» колхозка келгенивистиң баштайгы хүнүнде арай чедиишкин чок болган. Он ажыг кырганнар-биле чугаалашкаш, бижип алганывыс кончуг эвээш. Кырганнарны база катап эргип, шуйтузу-биле чугаалажыр деп шиитпирлеп алдывыс. Салчак Бичен-биле таныштывыс. Дыка хөй кожамыктарны, тоолдарны билир болган. Бичен бисти эвилең хүлээп алгаш, чаңгыс кежээ дыштанмайн-даа 120 куплет кожамыкты чугаалап берген. Бичен шоолуг дыштанмайн хүннүн-не чаа-чаа тоолдарны ыдып турган. Чамдыкта ийи-үш тоолду харугда-даа ыда бээр: «Бора-Тайга», «Хан-шилги аттыг Хан-Хүлүк», «Доң ыяш», «Хан дөгүлдүр», «Бай кодан ирей», «Мегечи дилги», «Сарыг ашак», «Казак терге» болгаш оон-даа өске. Биченниң биске чугаалап бергенин чүс ажыг куплет кожамыктарының утказы аңгы-аңгы.

Катай хонар, улай хонар
Калбак даштыг кара Барлык.
Кады өскен, деңге өскен
Кайгамчыктыг чонум өөрүм.
Аалымга, көспээмге-ле
Анай депкен эзир-ле мен.
Авайымга, ачайымга
Ааткыыштыг уруг-ла мен.

Тоолдарны дыннап олурарга улустуң амыдыралы тодазы-биле каракка көстүп келир. Чаагай амыдырал дээш демисежип турар кижи аас-бежиктиг болур деп тоолдарның кол-ла утказы ол. Кыска-кыска тоолдарда колдуунда-ла лама, хамнарның чазый-хоптаан, чалгаа, мелегейин кочулаан болур.

Ол-ла чоруп тургаш, аптаралар чазаар Күжүгет Шыырап ашакка база ужуштывыс. Ол ам 70 харлыг. Ооң угулзалап тургаш кылып каан аптараларын кижи кайгаар. Ол районда аптара арнында сиилип каан бедик-бедик бажыңнар, Кызыл шөл болгаш автобустарны көрдүвүс.

Үш недель иштинде ажылдаан, 32 тоол, 450 куплет кожамыктар, тывызык, үлегер сөс дээн ышкаш бичии жанрлардан 50 куплетти бижип алдывыс. Ол дээрге улуг үнелиг материал. Аас-чогаалы дээрге, сөс уран-чүүлүнүн эгези болгай.

М. ИЗЫНЕЕВА,
Тыванын эртем-шинчилел институдунун эртем ажылдакчызы.

Чурукта: аптара чазаар Күжүгет Шыырап.

Фото авторнуу.

Шефтээшкин хайныышкынныг болган

Чадаана МТС-тиң механизаторлары «Хорум-Даг» колхозтуң мал чемнери белеткээр бригадазының кежигүннери-биле кады ажылдаанныр. Олар 4 хүн дургузунда 350 тонна сиген, кукуруза силозун салган. Механизаторлар сиген, силос белеткээринге баштайгы 2 хүнде 70, а ийи катап чораан база ынча хүнде 32 кижи ажылдаан.

Чолаачы Ф. Соломатов, быжаңчы М. Доржу, дарган А. Солдатов, тулуг ажылчыны М. Шолдан-оол болгаш оон-даа өскелер хол кадыырларыбиле сиген кезеринге идепкейлиг киришкен. Трактор паркының улуг бухгалтери М. Сулейманова, санакчы-кассир Ф. Комарова, МТС-тин кадрлар талазы-биле инспектору В. Королева, техник-нормировщик З. Ботылицын, ажылчын М. Сонам силос массаларын автомашиналарга чүдүреринге болгаш оортан дүжүреринге кызымак ажылдаанныр.

Артель бодунуң күжү-биле база шеф дузаламчызы-биле 600 ажыг тонна силосту салгаш ооң планын ажыр күүсеткен. Сиген кезилдезиниң планы база күүсеттинген, бир муң ажыг тонна сиген сараатталган. Баштаар чер, партия организациязы ниитиниң малын чылыг болгаш толуг кыштагладыышкын-биле хандырар дээш 4000 центнерден эвээш эвес сигенни кезип, сараатталап алырын, оон-биле кады малдың бөдүүн чемнериниң бүдүн чартык чылда курлавырын тургузарын шиитпирлээн.

С. ИКОННИКОВ.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай онза сессиязы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай онза сессиязының август 20-деги эртенги хуралынга Ливанче америк, Иорданияже англи шериглериниң халдаашкыныныңтүңнелинде Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте тургустунган байдалды чугаалажып көөрү үргүлчүлээн.

Цейлонуң болгаш Йеменниң төлөөлери хуралдың эгезинде санал бергеш, америк болгаш англи шериглери Ливандан болгаш Иордаониядан эң дүрген үндүрерин деткип чугаалаанныр.

Америк-англи агрессияны агарттыр дээш чамдык чурттарның төлөөлекчилериниң орадажыышкыннарынга хамаарыштыр Цейлонуң төлөөлериниң баштыңы Кореяның медеглээни болза, Норвегияның болгаш өске алды чурттарның резолюциязы америк болгаш англи шериглери Ливандан болгаш Иордаониядан үндүрер дугайында үүл чок болганда ол резолюция чамдык чурттарга таарышпас болуп турар. Цейлонуң төлөөлери чамдык өске күрүнелериниң төлөөлери-биле кады бодунуң резолюциязының төлевилелин белеткээн, ол төлевилел америк болгаш англи шериглери Ливандан болгаш Иордаониядан үндүрерин көрүп турар. Ам ону өске төлөөлер өөренип көрүп турар.

Бир эвес чепсектиг халдаашкыны соксатпас база араб черлери эжелеп алган шериглери үндүрбес болза, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң айтырыглары шиитпирлээр арга чок дээрзин Йеменниң төлөөзи Камиль Абдель Рахим онзалап демдеглээн.

АКШ-тың болгаш Англияның Ливанче болгаш Иордаониже чепсектиг халдаашкынын агарттырын орадашкан чамдык төлөөлериниң бүгү-ле чылдактарын Камиль Абдель Рахим нүүлүү үвелер деп адаан. Чогум-на харын халдаашкын ол чурттарның бот эргелериниге кыжанып, ол чурттарның девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруунга-даа, ол районда тайбыңга-даа кыжанып турар деп ол чугаалаан.

Даштыкы шериглери дүжүргениниң сөрүлгазы болза каржы күштериниң дузазы-биле араб чурттарының улустарының национал күзелчүткүлдерин базары болуп турар деп йемен төлөөлекчи чугаалаан. Даштыкы шериглериниң туруп турары аажок улуг айыылдың үнер дөзү-дүр, ынчангаш ол шериглерни дүрген үндүрген тудум-на бүгү-ле сонуургалдыг чурттарга болгаш бүгү делегейде тайбыңның хөрөөнге улам-на эки болур.

«Чедилериниң» резолюциязының төлевилелин Йеменниң төлөөзи шүүмчүлээн. Бистиң таваржы бергенивис онза байдалдың негелделеринге ол төлевилел дүүшпейн турар-дыр деп ол чугаалаан. Чүүл-бүрү баштайгы негелделерни тургусупшаан, ол төлевилел даштыкы шериглерни саат чок үндүрерин негевейн турар-дыр. Йеменниң төлөөзиниң медеглээнин өзугаар алырга, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң айтырыын боттуг болгаш быжырымчалыг шиитпирлээринге эргежок чугула эге суурну турган турар үш чүүлдү ол көдүрген:

1) Араб черлерден даштыкы шериглерни саат чок үндүрер;

2) Бүгү араб делегейде национал шимчөөшкиниң кайгамчык улуг өзүлдезиниң бүдүжүн билири;

3) Амгы үеде дүрбүжүүшкүннерниң кол чылдаганнарының бирөзин тургузун турар керөөлерден болгаш доктриналардан дашкаар турарын араб чурттар күзеп турар.

Иорданияның болгаш Ливанның эрге-ажыктарынга таарышкы дег база ол чурттардан даштыкы шериглерни үндүреринге идиг берги дег ындыг шиитпирни тыварынче Эфиопияның төлөөлекчизи Алемейехоу кыйгырган. Өске чурттарның иштики херектеринге даштыкы холгаарлаашкынга Эфиопияның төлөөлекчизи ниитизи-биле улурланып чугаалаза-даа, Ливанче болгаш Иорданияже америк-англи халдаашкынны агарттып турган.

Ооң соонда Францияның даштыкы херектер министри Кув де Мюрвилю санал бергеш, Чоокку Чөөн чүктө англи-америк агрессияны деткий чугаалаан.

Ливандан болгаш Иорданиядан америк болгаш англи шериглерни үндүрер дугайында айтырыгны ыыттавайн турар «чедилериниң» резолюциязының төлевилелин Францияның төлөөлекчизи деткээн. Чоокку Чөөн чүктө байдалды көөрү-биле улуг күрүнелериниң болгаш сонуургалдыг өске-даа күрүнелериниң киржилгези-биле бедик деңнелге чөвүлел хуралды чорударын ол деткип турган.

Марокконуң хамаарышпас чоруун быжыглаары дээш

ПАРИЖ. (СЭТА). Августуң 20-ни марокко улус бодунуң төрөөн чуртунуң хамаарышпас болгаш бот эргелиг чоруун быжыглаары дээш демиселдиң хүнү кылдыр демдеглээн.

Парижтиң парлалгазының медеглеп турары-биле алырга, партияларның, профөвилелдериниң, аныяктарның болгаш өске-даа организацияларның негелдезин өзугаар Марокконуң чазаа француз тергиилелдиң үелеринде ук чурттуң улустарын колониалдыг хамаарылгалыг чорукка тударының талазы-биле империалистерге дузалап турган өскерликчилериниң эт-хөрөнгизин хавырарының дугайында шиитпирни үндүрген. Улуг феодалдар колдаан 137 өскерликчилериниң эт-хөрөнгилерин долузу-биле болгаш чартык кезиин хавырар дээн.

Чамдык колониалдыг күрүнелер амгы үеде безин Марокконуң национал бот эргезин холгаарлаарын оралдажып турарын марокко парлалга айтып турар. АКШ-тың, Францияның болгаш Испанияның боттарының шериглерин Марокко-дан үндүрер болгаш Марокконуң девискээринде шериг базаларын улуткаар хөнү чок чоруу Марокконуң хөй-ниитизиниң талазындан онза күштүг буруу шавышкынны болдуруп турар. Рабатта недель санында-ла үнүп турар «Аль-Истикляль» деп солун нефть компанияларының бирөзинге Тиндуштуң девискээрин шинчилээринге чөпшээрөөр дугайында француз чазактың шиитпирин шыңгыызы-биле шүүмчүлеп турар.

«Тиндуфту Марокко бодунуң девискээриниң чарылбас кезээ деп санап турар болгаш ооң бүдүн болур чоруунга холгаарлаашкынны ол болдурбас дээрзин сагындырган хөрөө бар бе» деп чүүлде чугаалап турар. Бо талазы-биле Марокконуң чазаа Францияга шыңгыы удурланыышкынын медеглээн болгаш «Марокконуң Сахаразының, эң ылангыяда Тиндуфтуң девискээриниң дугайында Францияның үндүрген шиитпирин Марокко күш чок деп санаарын» ол солун медеглеп турар.

Араб удуртукчуларның Каирге болган чугаалажыышкыннары

КАИР. (СЭТА). Сауд Аравиязының ыыгуртан дужаалдыг кижизи болгаш премьер-министри эмир Фейсалдың Каттышкан Араб Республиканың президентизи Насер-биле чугаалажыышкыннары Каирде доозулган.

Эмир Фейсал тус черниң корреспондентилериниге кылган медеглелинге чугаалажыышкыннарның үре-түңнелдиг болганын демдеглеп, «Сауд Аравиязының, Каттышкан Араб Республиканың болгаш ниитизи-биле араб нацияның сонуургаи турары» бүгү-ле айтырыгларның талазы-биле санал-оналдарны президент Насер-биле бүгү талалыг солушканын айыткан.

Ортаакы Чөөн чүкте байдал дугайында айтырыгга харыылавышаан, эмир Фейсалдың медеглээни болза, англи болгаш америк шериглер Ливандан болгаш Иорданиядан чайлаш чок үнер апаар. «Халдаашкынга кезээде удурланып келген бис, ынчангаш бистиң бодалывыс бүгүдеге эки билдингир» деп эмир Фейсал чугаалаан.

Сауд Аравиязының болгаш Каттышкан Араб Республиканың аразында харылзаалар эң эки болуп турар деп эмир Фейсал айыткан. Бир эвес кандыг-бир билишпес чүве турган болза, ол ам чиде берген деп ол чугаалаан.

Эрге-чагыргадан англичаннарның дүрүм чокка чайлатканы, Лахеджаның ам Каирде туруп турар султаны Али Абдель Каримни эмир Фейсал хүлээп алган. МЕН агентилелиниң дыңнатканын өзугаар алырга, ол ужуражыышкынның үезинде Англияның Аравия чартык ортулуктуң мурнуу талазында агрессчи үүлгедиглери-биле холбаштыр Лахедж султанадында сөөлгү болуушкыннарны чугаалашкан. Лахеджаның чөптүг негелдезин деткириниге беленин эмир Фейсал илергейлээн деп МЕН агентилели дамчыткан.

Султан Али Абдель Карим Йеменниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы эль-Кари Мохамед эль-Амри-биле болгаш ам Каирде турар өске-даа йемен төлөөлекчилер-биле чоокта чаа ужурашкан. Аравия чартык ортулуктуң мурнуу талазының улустарын хайныктырып турар айтырыгларны, ылаңгыя Йеменниң мурнуу талакы районнарын англи шериглер эжелеп турар дугайында айтырыгны ужуражыышкын үезинде чугаалашкан.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң картазы.

Оманда тулчуушкуннар

КАИР. (СЭТА). Оман патриоттарның болгаш англи агрессорларның аразында тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар.

Оманның Каирде төлөө черинин дыңнатканын өзугаар алырга, Изки дээр чурттакчылыг черниң чоогунга чоокта чаа англи шериглер-биле кадыг-дошкун таварлажыышкын болган, ооң түңнелинде кайы-даа талалар дыка улуг чидириглерлиг болган.

Оман патриоттар агрессорларга чай бербейн, шериг объектилеринче халдаашкыннарны кылып, англи шериг складтарын база улустан оларның үнтеп алганы эт-септи өртедип болгаш чок кылып турар деп дыңнадыгда чугаалап турар.

Иорданияда байдал дугайында америк корреспондентиниң бижип турары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аммандан Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң медеглеп турары болза «англи шериглериниң ээлеп алганы Иорданияда дүшкүүрлүг байдал кедерээн, чепсектиг лагерьге дөмейлежип турар. Полиция болгаш дижинге чедир чепсегленген араб шериглер чер-ле болганда чоруулар: олар Хусейн хаанның корум-чурумунга кандыг-даа хевириниң удурланыышкынныг халдаашкыннарын болдурбас дээш дүн-хүн чок хайгаарап чоруп турарлар. Олар залчылар бажыңнарының, даштыкы элчиннериниң, чазактың албан черлериниң бажыңнарының баарында тургулаар болгаш ол хамаан чок ук бажыңнарның крышаларының кырындан бөөр үглей берген турарлар; оларны чазаглыг оруктарны тургаар база тургускулап каан». Корреспондентиниң уламчылап бижип турары болза «бир эвес силер чер-черниң почта салбырларынга чагаа дужаар деп оралдажыр болзуңарза, силер дыка хөй чүүлдерни биле бөөр силер: ынаар кире-ле берген кижи бүрүзүн чепсектиг солдаттар ыяк үжеп-чиндип туруп бөөрлер. Олар частыр бүдүмелдерни дилээр дээш силериниң карманнарыңардан авторучкаларыңарны, саазыннарыңарны, демдеглел дептержигештерицерни сири-кавы ушта сокулап эгелээрлер.

Хусейн кыры ажык спортчу машиналарга туралыг турган, ынчалза-даа бо дүшкүүрлүг хүннерде ол хааглыг машиналарда олуруп алган чоруп турар апарган. «Машиналарның оок өтпес шилдерин ыяк хаан кааи. Рульда идегелдиг англичан олурар. Хаанның эрттер оруктарының дугайын чер-ле баш удур чарлавстаан, а парлалга болгаш радио эн-не шыңгыы хыналда адаанда турар ужурундан ооң чораан черлериниң дугайын чүгле Хусейн айыыл чок черге катан зөп чеде бергенде, ам медеглеп турар» деп корреспондент уламчылап бижип турар.

Техниктиг экспертте рниң Женевада чөвүлел хуралы доозулган

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг чазылдырыгларны илередириниң арга-ларын өөренип шинчилээр талазы-биле техниктиг экспертте рниң чөвүлел хуралы бодунуң ажылын доосканы. Чазактар көөр кылдыр кинрери-биле экспертте рниң илеткелин чөвүлел хурал бадылаан болгаш дыңнадыгны хүлээп алган.

Ядролуг чазылдырыгларны илередириниң үүл-бүрү аргаларының дугайында айтырыгның талазы-биле санал-оналдарны чөвүлел хуралдың ажылының үезинде солушкан деп дыңнадыгда чугаалап турар. Ядролуг чазылдырыгларны илередириниң амгы үеде бар аргалары, ылавылаарга: радиоактивтиг продуктуларның илерээшкинин алырының аргазы, сейсмиктиг, акустиктиг болгаш гидроакустиктиг чалгыгларны даңзылаарының аргазы база ядролуг чазылдырыглар кылдыр каразыттынган туруп болур билдинмээн болуушкуннарның черинге хыналда-биле чергелештир, радио медээзинин аргазы ядролуг чазылдырыгларны чогуур хемчээлдерге илередир арганы берип турар деп түңнелди чөвүлел хурал кылган. Оа аргаларны контрольдуң системазынга ажыглаарын чөвүлел хурал сүмелеп турар. Чүүл-бүрү аргаларны харугда ажыглаары ядролуг чазылдырыгларны илередирин дыка чиигедип турар деп чөвүлел хурал айыткан.

Бөрдүнген аргаларның боттуг чоруу хемчег техниказының сайзыраарының хире-чергези-биле база чазылдырыгларны илередиринге шаптык ужураштырар бойдустуң болуушкуннарының онзагай байдалдарын өөренири-биле холбаштыр чоорту өзер апаар деп дыңнадыгда демдеглээн.

Ядролуг чазылдырыгларны илередиринге болгаш идентификаттаарынга эргежок чугула контроль системазының техниктиг дериг-херекселинге хамаарыштыр чөвүлел хурал дугуржуттунган түңнелди кылган.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин чер болганга соксадыр дугайында болдунгу дег дугуржулганы үрээнин илередири-биле ажылдаар аргалыг болгаш боттуг системаны тургузары техника талазы-биле болдунар аргалыын дыңнадыгда айтып турар.

Контроль системазы болза контроль системазының ажыл-чорудулгазын таарыштырарын база ону ажылдадырын хандыргы дег; эргежок чугула негелделерге дүүшкү дег делегейниң контроль органының удуртулгазынга турар ужурлуг деп түңнелди эксперттер кылган деп дыңнадыгда чугаалап турар.

КНО-нуң чиңгине секретары Хаммаршельдиниң чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдеринге эки үнелээшкинни берип турар чагаазын август 21-де чөвүлел хуралга номчаан.

Барыын талакы чурттарның экспертте рниң өмүнээзинден доктор Фиск (АКШ) база ССРЭ-нин, Польшаның, Чехословакияның болгаш Румынияның экспертте рниң өмүнээзинден профессор Е. К. Федоров (ССРЭ) түңнел медеглелдер кылганнар. Бо чөвүлел хуралдың мурнунга салдынган сорулгалар чедиишкиннинг күүсеттингенин олар демдеглээннер.

Эксперттерниң чөвүлел хуралының ажылындан кол түңнел үүл дээрге, ядролуг чазылдырыгны, ооң иштинде биче күштүг чазылдырыгны илередип болур аргалыы болуп турар, а шенелделерни соксадыр талазы-биле контрольдуң боттуг системазын тургузары черле кылып болур херек болуп турар деп Е. К. Федоров онзалап демдеглээн.

Боттарының ажылын чедиишкиннинг доосканы-биле холбаштыр КНО-нуң Европа килдизиниң директору Спенелли эксперттерге байыр чедирген болгаш ядролуг шенелделерге делегей контролю болдунар аргалыг дээрзин оларның күзеннишкиннериниң ачызында ам бүгү делегей билип турар деп медеглээн.

Иордан патриоттарны араатанзыг хилинчектеп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Нью-Йорк джорнэл америкэн» деп солун бодунуң Аммандa корреспондентизи Джон Кэссерлиниң үүлүн парлап турар. Ол корреспондент чурттуң болгаш Иорданияның дүжүлгезиниң айыыл чок чоруунга халдаан деп хөөзүн үүлге буруудадып турар, өлүрүп шиидер дээн иордан патриот кыс Надия Эс-Салтиниң болгаш ооң 12 эштериниң хилинчектенип чыдары кара-бажынга чоранының дугайын бижээн.

Оларның шын эвес үүлге буруулуун билиндирер дээш Хусейн хаанның өлүрүкчү идегеттериниң аныяк патриоттарга таварыштырып турар араатанзыг хилинчектээшкиннериниң дугайын ол корреспондентиге 19 харлыг Надия чугаалап берген.

«Олар мени хилинчектеп, соп турганнар. Шеригниң офицерлери: бир эвес мен буруулуг мен дивес болзумза, олар мени күштеп кааптар бис деп медеглеп турганнар.

Олар баштай мээң бүгү даштыкы хептеримни хунаап алгаш, ооң соонда иштики хептеримни база ужулгаш, кудумчуга солдаттар көрүп турда-ла, хевимни үүү-даа чок кылдыр орбарлап каапканнар» деп ол чугаалаан.

Кэссерлиниң бижип турары болза «Надия Эс-Салти бодунуң кады шиитиргени аныяк араб өолче айыткан. Ол аныяк өөл черде чыткан хөйленин арай деп ап алган. Ооң мага-боду өрттеп өөлганнар-биле, кызыдып каан демирлериниң өрттеткен истери-биле шыптынган турган. Ооң өске база бир аныяк оолдуң мага-бодунда согуушкуннарның улуг сорбулары көстүп турган. Үш дугаар өөл шуут-ла шилдеиип калган карактары-биле чаңгыс черже кайгап алган олурган...»

«Оларның бистерни үүү чүвеге таварыштырып турарын көрүнердаан. Ынчалза-даа мен кандыг-даа качыгдалдыг бергелерге белен болгаш бодумнуң шиитпирлеп алган үүлүмге чоргаар мен» деп Надия беседаның төнчүзүнде медеглээн.

ЛОНДОН. Иорданияның Хусейн хаанының өлүрүкчү корум-чурумун англи чазактың деткип турарынга Англияның хөй-ниитизи килеңнээшкинин илередип турар. Августуң 20-де «Манчестер гардиан» солун патриоттарны дерзиизи-биле аажылап турары дээш Иорданияның чазаан шыңгыызы-биле буруу шаап турар. Кижи хилинчектээр тускай чажыт хоругдал өрээлериндеи шуут-ла судка эккелген хоругдаттырган бөлүктүң дугайында тайылбырны бербишаан, «Манчестер гардиан» солуннуң бижип турары: «Бо бүгү үүлгедиишкиннер камерун полкунуң ийи муң парашютистериниң, шотланд дагжыларның батальонунуң болгаш реактивтиг хыдыкчыларның каттыжыышкынының күштери-биле Англияның амгы үеде деткип турар чазаның үелинде болуп турар». Чүгле Хусейн хаанга удур сүлчээге киришкен деп караан-на кижилерни шуптузун кызыдып каан демир-биле байысаар арганы Иорданияга бөөрүнде бистиң эчис сорулгавыс ында чүве бе деп ол солун айтырып турар. «Бистер боттарывыстың камгалап турар кижилеривистиң талазындан ыядынчыг кижизиг эвес үүлгедиитге эптежип олурбас бис» деп ол солун немей бижип турар.

Күш-культуржунуң хүнүнге холбаштыр

Кызылдың парк культуразының стадионунда мөгелер хүрежи.
Фото С. Феоктистовтуу.

Спортчулар чугаалап тур

Бистиң областың спортчуларының спортчу мергежили чыл санында-ла өзүп, оларның одуруунга мергежилдиг аныяктар немежип турар.

Мээң спортка ынакшылым, өскедаа мээң өөнүктеримнин ышкаш, школачы чылдарымда эгелээн. ГТО-нуң нормаларын дүжааганым соонда спортка улам хандыкшаан мен. Школага өөренип тура-ла, кызын хаакка, конькиге маңнап, уругларның спортчу школазынга баскетбол ойнап турдум.

Бүдүн чыл дургузунда спорттуң хөй хевирлерин кылып чорааным ооң чамдык хевирлеринге эки көргүзүглерни чедип алырынга дузалаан. 1956 чылда-ла коньки талазы-биле область чемпиону апарган мен. 1957—1958 чылдарда чемпион адымны ышкынмадым. Ол ышкаш 1957 чылда бүт бөмбүүнге, хаакка ийиги-ийиги разрядтарны чедип алган мен.

Бо чылын мөңгө дыка өөрүнчү болган. 100 болгаш 400 метр дистанцияларынга хоорайның болгаш областың чемпиону атты чаалап алган мен. Ол ышаш Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бирги чери дээш коньки талазы-биле маргылдаларга киржип, ийиги разрядты чедип алдым.

Мээң спортчу эштерим көргүзүглерни экижиде ринге чогум черле чү дузалааныы дээр-дир. Кол-ла үүл болза хүн чурумун тургузуп, ону шыңгыы сагыыр болгаш белеткелдерни үргүлчү чорудары болур.

Бодумнуң көргүзүглеримни амдаа экижидер дээш кызымаккайы-биле белеткеним турар мен.

Ю. ТАБУЕВ,
типографияның парлакчызы.

• • •

1958 чылда хол бөмбүүнүң талазы-биле бистиң «Труд» деп эки-туранның спортчу ниитилелиниң командазы области бирги черни алган. Ол маргылдаанның ужуражыышкынарынга тимелеге чедип алыры ындыг-ла белен эвес турган. Эки белеткелдер кылганда спортчу чедиишкиннер чайлаш чок. «Труд», «Динамо», «Буревестник» болгаш «Урожай» командаларының 1958 чылда хоорайның бирги чери дээш маргылдаалары биске багай эвес белеткелди берген.

Область маргылдаазынга Чаа-Хөл, Барыын-Хемчик болгаш Эрзин районнарның командалары-биле ужуражыышкыннар мөңгө болгаш өөрүмге девиденчит үелерни таварыштырып турган. Спортчу найырал команданың эки көргүзүг чедип алырынга база-ла дөгүм болур. Ынчангаш бистиң командавыс хол бөмбүүнүң талазы-биле 1958 чылда область чемпиону болган.

Ол ышкаш национал хүрешке база сонуургалдыг болгаш бо-ла хүрежи бөөр мен. 1944 чылдан бөөр хүрежин келгеш, эвээш эвес чедиишкиннерлиг болдум. Бистиң областа мергежилдиг аныяк мөгелер бар дээрзин демдеглээри чугула. Ылаңгыя областа каш удаа шүглүп келген Семис-оол биле (Сүт-Хөл) үжүүрлешкен Тес-Хем районнуң мөгези Суктар болгаш Бай-Тайганың Хомушку оларның эрес-капшагайын, эки хүрешкенин кижи кайгаар. Ол чүл дээрге национал хүрешке аныяктарның улуг сонуургалдыын көргүзүп турар.

Ындыг-даа болза спортчу мергежилди улам бедидер, маргылдаларны эки шынарлыг чорудар дээш ажыдар ам-даа кошкак. Чөөн Сибирьниң зоналар аайы-биле хол бөмбүүнүң маргылдаазынга эки белеткеттинмээн команданы чорутканы ооң чижээ болур.

А. КУМАЯК,
спортчу.

Бөгүн Кызылга чүү болурул

Бөгүн, эртенгинин он шакта, Кызылдың дыштанылганың болгаш культураның Гастелло аттыг парыгынга күш-культуржуларының парады болур. Аңаа «Урожай», «Динамо», «Труд» ниитилелдериниң төлөөлекчилери 170 кижи киржир.

Парад эрткен соонда, он шак үжен минута турда, чиик атлетиканың янзы-бүрү хевирлеринге тус-тус киржикчилериниң бирги чери дээш маргылдаалар эгелээр. Бир-ле дугаарында оолдарның болгаш уругларның 100 метрге чарыжы. Ол ышкаш бедиин болгаш узунун халыырының маргылдаалары база болур. Чиик атлетика маргылдаалары сөөлзүреп келгенде эр улустың 1500 метрге, а хөрөөженнерниң 800 метрге чарыжы.

Чиик атлетика маргылдаалары-биле кады он шак үжен минута турда баг кагары болгаш хол бөмбүү болур. Кежээликтей дөрт шакта бут бөмбүүнүң ужуражыышкыннары.

Маргылдаалар болгаш спортчу оюннар дыштанылганың болгаш культураның Гастелло аттыг парыгының стадионунга болур.

Редакторнуң оралакчызы Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ОБЛАСТЫҢ КИНО ЭКРАННАРЫНДАН

«ЫНАКШЫЛДЫҢ ТАНЦЫЗЫ»
деп кинону көрүнер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ; редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң 3—88, харыысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кедээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, чагаа килдизиниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС—01031 Культура эргелелиниң типографиязы.